

הפרדה - הפוליטיקה של המרחב בישראל

הפרדה – הפוליטיקה של המרחב בישראל
בערכת חיים יעקב שלי כהן

הספר רואה אוור בתמיכתה הנדיבת של קרן ארטור גולדריין
[לוגו ארטור גולדריין]

חרגול הוצאה לאור
הוצאת עם עובד

הספר רואה אור בתמיכת קרן ארטוור גולדריין, בצלאל
חלק מהעובדות הוצגו בקץ 2005 בתערוכה הפרדה בגלריה בית האדריכל, יפו.

english titles
editors

אוצרים / חיים יעקב ושי כהן
עיצוב הספר / גילה קפלן, אפרת ניר
עריכת לשון / ענת פדן

Copyright © 2006 by Xargol Books Ltd.
and Am Oved Publishers Ltd.

אין לצלם, להעתיק, להקליט, לשכפל או להפיץ בכל דרך שהיא ובשם-Amatzui, Alkatronni, Ofpeti או מכאני, קטיעים
כליהם מסטר זה, וכן אין לעשות שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בתוכן הספר ללא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

מהדורה ראשונה, יולי 2006

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

© כל הזכויות שמורות תשס"ו-2006
לחרגול הוצאה לאור בע"מ ולהוצאה עם עובד בע"מ תל-אביב

חרגול הוצאה לאור
ת.ד. 61116, תל-אביב 11036
info@xargol.co.il
הזרסוז נסף מקוריית: ???
הדפסות צבע: ???
סריוקות ולוחות:
הדפסה:
כרייה:
נדפס בישראל תשס"ו-2006
מסת"ב 965-7120-77-2

ראשיתו של ספר זה בתערוכה **הפרדה שהוצגה בגלריה בית האדריכל ביפו בקיץ 2005.** כאוצר התערוכה וAINER חשיבות בחשיפת הנושאים שהוצעו בתערוכה ונודנים בספר זה בפני הזירה הציבורית והקהלילה המקצועית. ההחלטה על ערכית הספר כפרויקט המשך לתערוכה זכתה בעידודם של כתבי הטקסטים, ואנו חבים להם תודה.

כנ' ברצוננו להודות לקרן ארтурו גולדרייך על תמיכתה הנדיבת בהוצאה הספר, לעמותת אדריכלים מאוחדים בישראל שסייעה בהציג התערוכה בגלריה בית האדריכל, ולצוטות העמומה: אדריכל יצחק ליר, י"ר, הגזברית אדריכלית בתיה סבירסקי-מלול, והרכזת יהודית כהן.

תודה מיוחדת לטול בן צבי ולהדס מאור, ותודה אישית לצחי גראד.

חיים יעקב ושלוי כהן הפרדה – האסתטיקה של הפחד

יעל פדן ושולי הרטמן גדרות, חומות וצדוק סביבתי

יובל תמרי

"תאר לך את החיים ביל' חומה" /32/

"פה זה לא ברלין" – מקור אקוסטי לחומת הפרדה /32/

הפרדה ממרום הגבעה – יפו /32/

נתע עמר

נוריות – מרכז קליטה לעולי אתיופיה, באר שבע /32/

חומות אנושיות – קרונית של האדריכלות הישראלית ככל דיכוי /32/

הפרדות ופרידות בג'יסר איזראק /32/

תמר ברגר

מעבר לקו הירוק /32/

ביתי הוא מבצר – מבט מזרחי על הבתים באروسו /32/

הגדר בעמراه-עומר ושאלות הקרים הבודדים לא מוכרים /32/

דני רבינוביץ

חוצה ישראל, חוץ ישות – כביש 6 כמחול ניטוק /32/

"כביש המנהרות" – מלטאה ומלעלת /32/

סגורים את הים, מפריטים את החוף, מנפיקים את הבריאה /32/

גדי אלגזי

הפרדה והפרטה /32/

הקדמה

הפרדה – האסתטיקה של הפחד
חיים יעקב ושלבי כהן

עבודות הצלום הנכללות בספר זה הוצגו בקי"ץ 2005 בתערוכה **הפרדה**, השמינית בסדרת התערוכות **מקומי**, המוצגת בגלריה בבית האדריכל ובוחנת באופן ביקורתי את המרחב הישראלי. הצלמים יאיר ברק, עמית גרון ואוריית סימנ'טוב מונים בעבודותיהם נראות להפרדה הפיזית ההולכת ותופסת מקום מרכזי במרחב הישראלי. בינווד לתערוכות צילום קודמות בסדרה **מקומי**, שתיעדו ופירשו בסדרות של צילום טיפולי צורות בנייה החזרות על עצמן בסביבה, להפרדה פנים וexteriors, והתצלומים בתערוכה זאת אינם

פייזים בלתי עיריים הפקו לפתרון מרחבי זמין בתוך המדינה, כפי שניתן ללמידה מהტקסט של יעל פדו ושולי הרטמן. טקסט זה עומד במידה רבה ברקע התערוכה **הפרדה**. הטוענה בתערוכה, ובעקבותיה גם בקובץ זה, היא כי היגיון ההפרדה – כמושג פוליטי, תרבותי ומרחבי – טבוע בייצור הנוף העירוני והכפרי בישראל. בטקסטים ובתצלומים אלו מבקשים אפוא לבחון האם הפרויקטיקות התכנוניות – אדריכלות, תכנון, הנדסה אזרחית ואדריכלות נוף – מיצירות הפרדה ומונמלות את התופעה באמצעות הסביבה הבנוייה.

בספרו **שתי מפותות לגדה**¹ מצבע מיכאל פיגה על המנגנוןים המעציבים את המרחב הישראלי ועל האופן שבו נוצרים דימויים של "כאן" ו"שם", "זהות" ו"אחותות", "נורמליות" ו"טירוף", תוך התיחסות לשני מחנות אידיאולוגיים, גוש אמונים ושלום עכשווי. חשוב להדגיש כי פигה מצבע על הזיקה בין יצוב המרחב הישראלי בתוך הקו היוקק לה שמעבדו לו. אולם, כפי שנבקש לטעון, הילוי יעצוב זה המתמקד בשטחים" מחלחל אל לבו של הארץ: חיפה, לוד, מודיעין, רמלה, באר-שבע, עומר ועוז. הפרדה כמושג חברתי ומרחבי הפקה להבטיח, ומעלה בשל כך שאלות רבות בנוגע למתחתו ולתפקידו של המשעה התכנוני הנוטפס כתהיליך נאור, וכחלק מהמציאות הדמוקרטיבית ומהאמונה כי "תനון נכו" שספר את איקות החיים, הכלכלה, הסביבה והקהילה. זהה כМОNON הגדרה חלנית המתעלמת מן הצורך להביע תופעות מרחביות כביתי של תרבות הנגוניות. לכן חשוב מאוד לערער על הגישה הרואה בתחום המאכלסות את המרחב מטלילות את התמונה מן הניטרליות המובנת מלאיה. השאלות מתנסחות באחת: מהם המתגדים ליד הגדר? מודיעם בחוסר מעש? ומדובר שולח אחד מהם את ידו לעבר הצופה? כך מחזירה סימן-טווב לסייע החזקה הפיזית את המימד האנושי ופותחת פתח – בסיווע הצהרת הכוונות של התערוכה – ל ביקורת חברתית על המרחב.

מלבד פניהם הרציונליים של הטיעונים המסבירים את הקמתם של גדרות, חומות ומכשולי הפרדה, יש רובד נסוף, חמקמק וכבד משקל כאחד, הקשור בפחדים המתעוררים ברגעים שבהם מפגש עם ה"אחר". ביטוי לתהווות אלו אינו עולה באופן ישיר וגולוי, וזאת משום שמדובר בעיון "רגשי" שאנו "רצינגלי". אולם כפי שניתן ללמידה מהמקורים המוצגים בספר, סוגיית הפחד מה"אחר" היא מרכיב מרכזי בשיח הפליטי-המרחבי. יתר על כן, נוכחות הפחד במרחב איננה השתקפות של המציאות החברתית, אלא מייצרת את "המציאות".² במילים אחרות, הבניית תהווות הפחד מקבוצות מסוימות מושرتת אינטואיסטים פוליטיים המשקפים את יחסינו הכהות בחברה נתונה. עניין זהណון בשערו הראשוני של הספר,

מתארגנים לכדי סדרה מובהקת. לעומת זאת המרכיבים הבנאים לכאהora של תחביר ההפרדה – חומה, סוללה, כביש, מבנה ציבור ופרויקט בינוי – והקשריהם בתוך שבויות מוגרים עמיומיות, פרוריות או יוקרטיות, יוצרם אפקט מצטבר המשמן מרחבים ישראלים מגוונים כמוגדים, סגורים ובלתי-עבריתים. שלושת הצלמים נבדלים בסוגי המבט שלהם ובמושאו. עמידת גרון מצלם הפרויקטודות חד-شمיעיות, עצומות מדים ומאים במרחב. הבחירות שלו מעוררות על צילום האדריכלות המסורתי, המעמיד את החזיות האדריכלית במרכז התצלום: חזית מגדל חוף הכרמל (מרידאן) ממלאת את הפירים כולה; בקדמת החזיות המערבית המונומנטלית של פרויקט גבעת אנדרומדה ובשוליה מוצגת עוזבה; והדגשת העידרו של קנה מידה אנושי בשני המבנים מצבעה על זותם ללבבותם.

יאיר ברק מצטלבים איתם יחשיכו נסתרים. מבעו ממחפש את הדרך שבה מייצרת האסתטיקה של ההפרדה את אשליית "החיים כרוגיל". הוא מתעכב על מקצב שורות העצים ופסי השקיה בסוללת הuper בג'סיד איזוקא, ועל בוחק הדרות ההפרדה החדשנות בכיביש חוצה ישראל. מבט נוסף חושף את הסדרים בתמונה העולם ההרמוני: הכביש המהיר מבתר את מטע היזמים; חולות הדיזנות מכסים טفح מסוללת העפר של ג'יסר כמעין התנדדות של הטבע למאץ ההפרדה. גם באתרים שמצולמת אוריית סימן-טווב אין ההקשר המרחבי של הפרדה מתפענה ממבט ואותן. כך, למשל, גדרות מרכז הקליטה דומות לדירות של מוסדות מדינה שיש בהם חותת ציות. הדמיות המאכלסות את המרחב מטלילות את התמונה מן הניטרליות המובנת מלאיה. השאלות מתנסחות באחת: מהם המתגדים ליד הגדר? מודיעם בחוסר מעש? ומדובר שולח אחד מהם את ידו לעבר הצופה? כך מחזירה סימן-טווב לסייע החזקה הפיזית את המימד האנושי ופותחת פתח – בסיווע הצהרת הכוונות של התערוכה – ל ביקורת חברתית על המרחב.

הפרדה על בסיס אתני, לאומי ומעמידי מאפיינת את המרחב הישראלי. תיחום מרחבי מفرد בין יהודים לערבים, בין מזרחים לאשכנזים, ובין עשירים לעניים ומצלב בזמן סוגים שונים של יחס כבודם: בעיר הפתינה הפליפריאליות חיים בעיקר מהגרים מזרחים ורוסים, והן מרחוקות מהלב המטרופוליני; בערים המערבות יש הפרדה במגרומים, בחינוך ובתעסוקה, ויש שכונות מסגורות ה"מגינות" על תושביהן – בעלי ההון. עניין מעמיד זהណון בשערו 'סיפור הפרופרים'. הטקסטים של אוון יפתחאל וחיה נוח, יונית נעמן ותמר מabbrחים את המרחב הפורורי הניכר בגנות רעפים, בಗינות ובಚירות מגודרות צירה של הפרדה לא רק בין קבוצות (אתניות וمعدיות) אלא גם בין רשות הכלל (חוות הים, לדוגמה) לציבור.

אנו ערים לכך שמרובית הדין העכשווי בהפרדה נקשר לחומרת ההפרדה הבננית בינו לפלשטיינים. בדיון זה יש עצמה מיוחדת, כפי שטוען גדי אלגוי באפילוג, מושם שהוא מתרחש במרחב קולונילי שבו פועלים בעט ובעונה אחת כוחות הפרטה הכלכליים המרבדים את החברה הישראלית, והיגיון ההפרדה האתנית-הלאומית. אך גדרות וḥומות לא נועדו להוועיל רק בגבולותיה החיצוניים של ישראל, וממושלים

1. פ. פיגה, **שתי מפותות לגדה**, ירושלים: מאגנס 2003.

2. L. Sandercock, "Difference, Fear and Habitus: A Political Economy of Urban Fears", in *Habitus: A Sense of Place*, eds. J. Hillier and E. Rooksby , Ashgate 2002, pp. 203-218

מבוא
גדרות, חומות וצדוק סביבתי
יעל פדן ושולי הרטמן

'מרחבים מעורבים', העוסק באתרים שבהם מופרת ההומוגניות האתנית-הלאומית. מאמריהם של יובל תמרי, חיים יעקובי ונוח'לה שקר העוסקים ברملיה, לוד ויפו – המכונות ערים מעורבות – מצבאים על האופן שבו מתגבשת הפרדה פיזית בין יהודים לעربים, הפרדה שמקורה בשיח פוליטי המיצר ומשעתק תחושים פחד מן "הآخر" (היהודי והערבי) במרחבים שבהם המפגש בין אוכלוסיות אלה הוא יומיומי. תחושים הפחד מתעצמת בצומתי זمان ומקום שבהם חלות על המרחב תמורה המשפיעות על השיח הפוליטי, למשל עם הגיען של קבוצות מהגרים שנראות בולטות (יהיו אלה מהגרי עבודה בתל-אביב או מהגרים אתיופים בbara-שבע). השיח מתמקד בשאלת מהו יש לפחד וממי, ובದ בבד נזירים שינויים במחבר המיעיבים עם קהילות מסוימות ומדירים אותן. ההתייחסות לאנשים שבהם פושה הונחה פיזית וחברתית, והם מוגדרים כאטרים המאפיינים בא'יסדר' חברתי ומוסרי, היא ככל מקומות שיש להתעלם מהם או "לנקותם". Umada זו מובילה למסקנות פוליטיות המחלחות לרבדים שונים, בהם זה הטוטויאלי, ומצדיקה הפרדה בין קהילות.³ סוגיות אלה עלות בשלושה טקסטים – של נטע עמר, אווי ואנין וROLI דה-פריס – בשער 'בן השחר לבן'. אכן, לפחות משמעות מרוחבית: لأن לכת ולאן לא, מי גר שם, מי הוא מבחינה מוסרית, ולענינו – מי מסתתר מעבר לחומה?

כאשר נבחנים מגנוני הפרדה במרחב, משמעותם ברווחה: הגדרת טריטוריה וסימון גבולותיה, רמת נגישות למקומות ייצור והעמקת ההיררכיה החברתית. סוגיה זו נדונה בשער האחרון: טקסטים של דני ריבנוביין, יעקב גורב ואלונה ורדי מציגים את הפרדות הנוצרות מ"הפוליטיות של התשתיות". בשער הנושא שם זה נחשף האופן שבו תשתיות כמו כבישים, הנתפסים כאובייקט ניטרלי, משמשות להפרדה ולהרחקה מקומות ומשאבים קולקטיביים. בכך הן מדגישות את מערכת הכוחות המוטלת על המציגות החומרית שבמתקנים היחיד והקבוצה, וכן על האופן שבו הם תופסים את חיי היום-יום. בהקשר זה נערך המאבק על מקומות כוחה של המדינה המודרנית, אלא הם ויבונות טריטוריאלית וסמלי עצמאות ושליטון. בזירה זאת ניתן לעקוב אחר הדרכם שבה מוכנים יחסי הכוח אישווין מרוחבי המתבטאת, בין היתר, ביצירת תבניות הפרדה המנציחות את המונופול של קבוצות הגמוניות במרחב.

"אם מקימים חומה של ארבעה מטר גובה צמוד לבית שלי, שהוא שני מטר גובה בלבד,
אני יותר לא רואה את השימוש. הבית שלי כאילו נעלם, לא קיים, והואתו נעלם גם אני."¹

פני הנוף בישראל הולכים ומשתנים – גדרות וחומות נבנות באזוריים שונים ומטרתן ניתוק והפרדה. התופעה, שביתויה המרכזי הוא מערכת גדרות הפרדה בגדרה המערבית, קיימת ומתרחבת גם בתחוםי

¹ מתוך כתבה של לילי גלילי, "יש"ע זה כאן", הארץ, 19 בדצמבר 2003.

³ D. Sibley, *Geographies of Exclusion — Society and Difference in the West*, London and New York 1995

באמצעות תכנון מרוחבי וסבירתי ראוי: הזכות לקורת גג, הזכות למזון ולמים ראויים לשתייה, הזכות לתעסוקה ראוייה, לשירותי חינוך, בריאות וסנייטיה, והזכות לתהליכי דמוקרטיים בתכנון מרוחבי ולמעורבות בהם. התחשבות בזכויות אלה ואיזון בין אינטגריסים מנוגדים של קבוצות אינטלקטואליים – גולשים או סמיים, סמלים או ממשיים – יוצר הבחנה, הבדלה והפרדה בין דבר אחד למשנהו, בין 'אני' ל'אתה', בין 'אני' ל'הם'. לעתים זו הפרדה דינמית, כזו הטומנת בחובת אפורה לתהברר מחדש לעבו ולחצתו, ולעתים זו הפרדה נייחת ומקבעת. האופנים השונים שביהם נעשו התייחסים מרוחביים – אם בסילילת כביש או הכביש פארק ואם בהקמת גדר או חומה – מבטאים את סוג הפרדה ומשמעותה על אופיה. המנגנון החברתי שעיל-פיו היא נקבעת, בהסכמה או בכפייה, מבעט וקובע את רמת העימות בין הקבוצות המופרדות. תיחום חד-צדדי של המרחב על-ידי גדרות וחומות מקבע את ההפרדה ואת העימות גם יחד.

הרחקה חברתית וניכור

בשנים האחרונות מוגבות היוזמות של קבוצות אוכלוסייה חזקות בישראל לבנות גדרות וחומות בין שכונות המתאפסינות בפרט כלכלי קוותי ובינוין תרבותי, דתי ולאומי. קיימות כוונות שת' חומות מלאה בארץ: בermalha, בין שכונות ג'אוריש לשכונת גני דן (שהוקמה בסוף שנות התשעים), וחומות העפר שהקימו תושבי קיסריה בין ג'יסר איזורקה. את סוללת העפר המפרידה בין יישובו לבן קיסריה מכנה עז אידין עמאש, ראש מועצת ג'יסר איזורקה לשעבר, "גדר של גאננות כלכלית". הסוללה, שאורכה כקילומטר וגובהה כ-12 מטר, מס'יעת לדבריו לתושבי קיסריה שעורך הנדל"ן שברשותם ירד עקב הקרבה לכפר הערבי? החומה השלישית הבנית כירום מתוכננת לחצוץ בין שכונות פרדס שניר בלבד למושב ניר צבי הסמוך.

פרדס שניר היא שכונה ערבית המונה כ-3,000 תושבים. במשך שנים רבות סבלו תושביה מחוסר תכניות ומהיעדר תשתיות פיזיות ושירותים חברתיים ועירוניים, ונחקרו לבנות בנייני מגורים בבנייה בלתי חוקית. תושבי ניר צבי מבקשים למןעו כניסה של צעירים מהשכונה לגן היצורי ולבריכת של המושב. העובדה שבפרודס שניר אין לא גינה ולא בריכה אין בה, מבחינות ניר צבי, משומע עיליה ובוודאי לא הצדקה לבוא אליהם. הם נקטו יוזמה ובנו קיר הפרדה בגובה שלושה עד ארבעה מטרים ובאזור קלימוטר וחצי בין לבני שכונת פרדס שניר. הקמתה של חומה ההפרדה היא מעשה משפט, שיטיף נדך להדרתה של אוכלוסיית פרדס שניר – אוכלוסייה המופליטה לרעה מבחינת תכנון עירוני כבר עשרות שנים.

השלوب של נחיתות כלכלית, הזנחה סביבתית וזהות ערבית מעיצים את הרתיעה, ועל רקע מדיניות ההפרדה הרשמית כלפי הפליטים מتابgeschת ומתממדת גישה של הפרדה פנימית, ששורשית בכלכלה ובצרכיה ומקדמיה ומוליכיה הם הפחד והשיח הביטחוני.

הקו הירוק. בין יישובים סמוכים ובין שכונות בתוך ערים נבנות חומות אוכולוסייה אחת מפני האחרת ומייצרות חיזי בינהון, כמו מצהירות: אין לנו עניין משותף, אין לנו גורל משותף, אין לנו גג ולא כלום. תיחום המרחב הינו מהלך תודעתי, תרבותי, תכנוני וכוחוני. התיחום מסמן גבולות מרוחב – גולשים או סמיים, סמלים או ממשיים – וווצר הבחנה, הבדלה והפרדה בין דבר אחד למשנהו, בין 'אני' ל'אתה', בין 'אני' ל'הם'. לעתים זו הפרדה דינמית, כזו הטומנת בחובת אפורה לתהברר מחדש לעבו ולחצתו, ולעתים זו הפרדה נייחת ומקבעת. האופנים השונים שביהם נעשו התייחסים מרוחביים – אם בסילילת כביש או הכביש פארק ואם בהקמת גדר או חומה – מבטאים את סוג הפרדה ומשמעותה על אופיה. המנגנון החברתי שעיל-פיו היא נקבעת, בהסכמה או בכפייה, מבעט וקובע את רמת העימות בין הקבוצות המופרדות. תיחום חד-צדדי של המרחב על-ידי גדרות וחומות מקבע את ההפרדה ואת העימות גם יחד.

התופעה המוחבת של בניית גדרות וחומות בין שכונות, יישובים וקיבוצים אוכלוסייה ובתוכם מבטאת למעשה רצון בהפרדה פיזית בין מעמדות חברתיים, קבוצות אתניות וקהילות הנבדלים אלה מלאה בconomics הכלכלי והפוליטי. היוזמה מקורה בקבוצות חזקות בחברה, והיא נספחת על קבוצות חלשות המתנגדות לה. הגדרות והחומות מוקמות תמיד בשם 'ההגנה העצמאית' ובשם השאהפה לביטחון ולהגנת הקניין של החזקים (הפגניות, הטרודות, פשע וטורור). מוסדות המדינה תומכים ביזומה, לעתים ממנים אותה, ובכל מקרה אינם מצליבים לה אלטרנטיבה, וכך למעשה החומות מוצגות כמענה יחיד לעימות וכదרך היחידה להתרמודות עימם. אלא שבפועל לא רק שאין הגדרות והחומות פותרות מצליב עימות, הן אף מעיצימות אותן. בהיותן אלמנטים פיזיים בנויים בשיטה, המבטאים אינטגריסים של צד אחד ויחסי כוח בלתי שוויוניים, הן מהוות תזכורת יומיומית למצב זה וגורמות לפגיעות מהותיות בזכויות תכנון, בזכויות אדם ובצדוק סביבתי. הפגיעה נוצרות הן בשל הקמת המஸלול הונן בשל היבטים תכנוניים כמו מקום המஸלול, מים ומים ואפשרויות המעבר דרכו, והן בשל חלוקה בלתי רואיה של עלות לעומת תועלות סביבתיות בין האוכלוסיות השותפות למרחב המהיה החזוי.

המשך המגמה הקיימת עלול להביא לפירוק החברה לקבוצות חזקות מסתగות ולביקורות חלשות, מופרדות, והتوزאה תהיה למשעה גטויזציה של הקבוצות כולם. החיבור של כלכלת קפיטליסטית, מדיניות הפורטת מתרחבת, ראיית עולם כוחנית, פערים כלכליים הולמים וגדלים ויחסי כוח בלתי שוויוניים מזמן תפיסה של הפרדה ובלתי. ההפוך מפני 'האחד' מקבע אותו. החומות הקמוות בין אוכלוסיות מסמלות בראש ובראשה ויתור על מגע וdialog, סירוב לקיים יחסי שכנות והנחת מצב של איום מתמיד; הן משקפות חוסר אונים, חסור אכפתאות או שמא מגמה מכונת. של מוסדות השלטון; והן מבטאות אובדן סולידריות חברתית ופגיעה חמורה ביכולתקדם צדק סביבתי, זכויות אדם וזכויות-תכנון.

פגיעה בזכויות אדם בהקשרות תכנונו

בשנות השישים והשבעים של המאה הקודמת הגדרו מוסדות האו"ם זכויות בסיסיות הנינטות למימוש

כו, השימוש בגדר הופך את ההפרדה המרוחבית למטרה בפני עצמה: קביעת עובדות בשטח ויצירת מרחב חדש המתאים לאינטראסים של הצד החזק בין שני הצדדים המופרדים על-ידי הגדר. תופעת הגידור בישראל מאיימת להתרפש. לא יתכן שתרבויות של הפרדה והסתగות תשתלט עליהם. מניית האפשרות ליצירות מגע בין שכנים, אף אין מתחדשות במאת עם בעיות שתכלייתן מניעת האפשרות ליצירות ארשטי, הנמנית עם העשירות במדינה: תשכיביה הציבו בפתחה שער הביטחון, כדוגמת נציר את שכנות ארשטי, הנמנית עם אנדורמלה המוקף חומה ובו אנשי אבטחה. המתחם מופרד וללא קוד אזהרי ברור המעודד סולידריות, תימשך המגמה של היפרדות החזקים מהחלשים. חומות הזרות והኒכור בין החזקים לחלשים. ללא מדיניות שתפעל לצמצום הפערים ולתיקון ההזנחה והאפליה, יבנו והחברה תתפצל לגטאות – חלקים מאויימים, חמושים ומוגנים, וחילקים מזונחים ומופלים לרעה, מתוסכלים ומונקרים.

הגדירות כתחילת מוסדות המדינה

תומכי ההפרדה מצדיקים את הגדרות והחומות באמצעות אמצעים לmino'ut פשע, גניבות והעדרת תושבים בידי שכנים. במקום לעומת ערך שהמשטרה תפזר את בעיות הביטחון, נוקטים תושבים יוזמות פרטיות שתכלייתן מניעת האפשרות ליצירות מגע בין שכנים, אף אין מתחדשות במאת עם בעיות הביטחון, כדוגמת נציר את שכנות ארשטי, הנמנית עם העשירות במדינה: תשכיביה הציבו בפתחה שער הביטחון, ביפול המבון המפואר גבעת אנדורמלה המוקף חומה ובו אנשי אבטחה. המתחם מופרד בכל מסביבתו המיידית, בוטה בתנרכותו לה, והוא מאיים ומואים אחד. פירסום בעתונים מנוסת לשחק קונים בהבטיחון ובכדי יקרה 'סגורים' מוגנים מסביבתם. גם בקיוח געש מתוכנת להיבנות שכנות יקרה שתהיה סגורה לפני מי שאינו תושב בה. אלה דוגמאות מספר בישראל לתופעה המכונה 'Gated Community' – קהילה מוגדרת, מסורתית ומוגנת. רעיון 'הקהילה המסוגרת' התפתח בארץות' הרווחת בשנות השמונים במטרה לספק ביטחון אישי לנוכח העלייה ברמת הפשיעה בערים שונות. אמצעי הביטחון נועים מביצורי בתים בודדים להקפתה של שכונה שלמה בחומה. אחת הערימות המובילות בתחום זה היא לוס אנג'לס, שבשוליה הוקמו בעשוריים האחרונים אזורים יוקרתיים מוקפי חומה בעלי כניסה מוגנת, משטרה פרטית ואך דרכי גישה פרטיות.

בעיה דומה קיימת בלוז. פרדס שניר ידועה כסובלת מבעיות סוציאליות למצביר, לרבות ריכוז של סוחרי סמים בתחוםה. תושבי ניר צבי, שמגדם הסוציאו-אקונומי גבוה גם בקנה-מידה ארצית, סובלים הן מגניבות והן מנוכחות של 'לקוחות הסמים' בקרבת בתיהם ועל אדמותיהם. תושבי פרדס שניר טוענים כי גם הם מוטרדים מתחנות הסמים בשכונה. הם טוענים נגד המשטרה שאינה עושה את מלאכתה ואני מבערת את נגע הסמים מהשכונה. הם דורשים שיטפו בבעיה במקום לבנות קיר שיישארו אותם כלאים עם הטעמים והפשע וירחיק נגעים אלה משלכיהם.

סיכום

גדירות ההפרדה המוקמות במקומות שונים בישראל הן למעשה פיזי למגוון בעיות אחרות: חברותיות, פוליטיות ותכנוניות. החומות והגדירות מוצגות כפתרונות לעוביות אלה, אך בפועל נראה כי מציאותן בשטח לא רק אינה יכולה לפתור את הבעיה, אלא אף עלולה להחריף. הגדר מאפשרת להרחק את 'הבעיה' מחיה היומיום, ובכך לפחות לכוארה את העימותים החברתיים והפוליטיים; אך למעשה הגדר תוחמת, מבטלת ומגדירה את מושא 'הבעיה' באהר' בעל תוכנות דמניות המאיימות על מי שנמצא לצדיה השני, ובכך היא מנ齊יה את העימות ומעצימה אותו.

הבעיות והתופעות שהוזכרו נבעות בראש ובראשונה מהיותן של הגדרות מעשה מרוחבי כפי. מעשה כזו סותר את תפקידו של התכנון המרוחבי כמספק כלים מקצועיים לתיאום בין מגוון שימושים וארגוני ולהסדרת הצד המרוחבי. תכנון חד-צדדי, מטבשו, מביא בחשבון רק את האינטראסים של בעלי הכוח, הממון וההשפעה. לפיכך קלושים סיכויו של גבול כזה להיות גובל של שכנות טוביה. יתר על

שער ראשון

מרחבים מעורבים

טקסט

"תאר לך חיים בלי חומה"

יובל תמרי

צלום

רملלה, חומת ההפרדה בין שכונות גניידן לבין השכונה ג'ואריש

אורית סימנ טוב

בשנת 1995, במהלך הקמתה של שכנות גניידן במערב רملלה, הוקמה חומת הפרדה מבטון בגובה שלושה מטרים וחצי כדי להחזיק בין השכונה החדשה לשכונות העatribות הסמוכות ג'ואריש ושכונת המיעוטים. הפרדה זו, הפרדה נראית (visible), נוצרה לאחר שנים של הפרדה בלתי נראית (invisible), שהtabetevaה בעיקר בגין מנייניות מכירת דירות והשכורתן לתושבים ערבים בשכונות חדשות בעיר. להפרדה היו שותפים תושבים יהודים, יזמים ואנשי הרשות המקומית. התפיסה שהנחתה אותן הייתה שכנית

דברים אלה ואחרים ביטאו תחושה של עלבון בקרוב התושבים הערבים מבניית החומה. תחושת העלבון הולידה צעדי מהאה – הפנה ופניה לעיתונות – אך בסך הכל לא הייתה התנדות רובה לבניית החומה (בניגוד להתנדות בשכונת פרדס-שניר בלבד, לדוגמה). ההשלמה נבעה מאי מעורבותם של ארגונים אחרים ובעיקר מאי יכולתם של תושבי ג'יאריש שכנות המיעוטים להתרוגן להתנדות לחומה. את חילשת הקהילה בשכונות העerbיות בעת היא ניתן להבין על רקע סכסוך בין המשפחות, אך גם על רקע היחסים המורכבים בין התושבים הערבים לחברה היהודית. ביחסים אלה יש ביטויים של הפנטז דיכוי עליידי החברה הערבית ואף מידת רבה של תלות ביודים, שורשויה ב-1948.¹ תושב ערבי רצח להתנגד לחומה שמעה את התגבותה הבאות מהתושבי השכנים: "החומה תקום, תrzח, לא תרצה, קיממו את החומה. אל תטעsek עם החומה, אנשי הכפר לא יילכו אחריך, אף אחד לא יטמע לך...תן להם שישימו את החומה, אנשי הכפר שלנו לא בסדר, הם יילכו מחר יגנוו משם, ייקחו משם".

בעיני התושבים היהודיים ביטאו החומות והחסימות בעיקר הגנה מפני המטרדים והפחדים שהיו מנת חלקם בשנות התשעים: מעבר של נזקומים בשכונה, ריות וריבוי גנבות. פחדים ומטרדים אלה מזכירים דרישות להסתגרות הנשמעות ברוחבי העולם בתוך מה שמכונה "קהילות מבודדות". יש סוג אחד של קהילה מוצרכת המכונה "אזור ביטחון" (Security zone), המזמין במפורש את המקרה של שכונה יפה-נוף. התושבים באזור הביטחון הם בני מעמד בינוני-גבוה המתגוררים בסמוך לשכונות שתושביהן במעמד נמוך מהם. הם סובלים מהקרבה לשכונות אלה, אך אינם יכולים להרשות לעצם להגס מפאת הירidea במחيري דירותיהם, ומחליטים לחסום את הכניסה לשכונותם. בארץות הברית הפק דגם זה של קהילה מוצרכת לדגש הנפוץ בעשור האחרון, והוא בבחינת ביטוי פיזי לתחושה ש"אדם לאדם לאב", המאפיינית את החברה הקפיטליסטית.

אך שהסכסוך בין המשפחות גם והסחר בסמים הופסק לפני כשבועיים, החוויות הקשות המשיכו לעמוד במרקם תיאורי התושבים היהודיים במהלך הרαιונות. לצד החוויות היישנות הופיעו גורם חדש: פחד מפני הילדים הערבים המתפשטים על החומה כדי לשחק במגרשי המשחקים בגניידן. פחד זה עולה מדבריה של תושבת יהודיה:

"אתה רואה שלאט לאט מצורף יلد ועוד יلد ונוצרת חבורה שאתה לא יכול לעמוד בפנייה אתה לא יכול לעמוד בפניהם ואתה חייב להסתלק לפני שיהיה מוחץ דמים. פה אני מקצתה הקצתה".

הפחד שעלה מדברי מראויינים יהודים מבוגרים מפני הילדים הערבים הבליט את היסוד הבלתי וציוני,

תושבים ערבים לירידת מחורי הדירות, והמדיניות שיישמו תרומה להשתרשותה של תפיסה זו. עובד הרשות המקומית אמר לי:

"עבדיו אני אומר לך שהוא מאד פשוט. יוזם פרטוי שבונה בנין או שבונה שכונה, ברוב המקרים לא ימכור ערבים. המדינה מחויבת. יוזם פרטוי שורך קרקע לא ימכור ערבים כי באותו רגע תהיה בריחת של לקוחות".

ה הפרדה הגלויה החלה בשנות השמונים עם הקמתה של שכונת יפה-נוף, כשהונוצר מפגש בין השכונה היהודית לשכונות העerbיות הוותיקות. הכהן ג'יאריש ושכונות המיעוטים הגיעו בשנות החמשים והששים במרקם שני קילומטרים ממרכז העיר במסגר חילופי קרקעות בין תושביהן למדינה. בשנות השבעים והשמונים התפשטה ורלה מרובה עד שהגיעה אליהן. שונות השטונים והתחעים היו שנים של משור קהילתי עמוק בשתי השכונות העerbיות, מפני שה坦הה בהן שוק הסמים הראשי במרכז הארץ, וסכסוך אלים בין שתי משפחות בג'יאריש סביב הסחר בסמים גבוה כבגה כעריסים קרובנות. רק לאחר שירות פגעו בבית-ספר בגניידן, העתקה המדינה את אחת המשפחות מג'יאריש והשكيעה בשיקום התשתיות הפיזית של השכונה ובטיפוחה.

ה הפרדה במערב ורלה נעשתה, כאמור, בגבולן של שתי שכונות: בגבול יפה-נוף ובגבול גניידן. ביפה-נוף נוצרה ההפרדה בשלבים, ולפי דרישת התושבים. ראשיתה בחסימת הכביש המקשר לשכונות העerbיות, המשכה בגדר אבן נמוכה, ורק לבסוף הוקמה גדר תיל המונעת מעבר. לעומת זאת החומה בגניידן נבנתה עליידי היזמים לפניה כניסה לתושבים, והיא עשויה מקשה אחת של בטון מוצק.

במרקם שערתי באזר ניסיתי להבין מיהן משמעותה ההפרדה עבור הקבוצות החיים בצללה, ומה עמדתן כלפיה. המחקר התבוסס על ראיונות עם תושבים ערבים ויהודים ועם מבעלי ההצלחות וمتכננים. בעיני התושבים הערבים ביטהה ההפרדה הפניתם גב של היהודים אליהם, כפי שמספר אחד המראויים הערבים:

"כמה שתלמוד, אתה עדיין מתיחסים אליך בתור אפס... אני לא יודע איך להגיד את זה בדיקון, אבל כמובן אין לך, לא מחשבים אותך, כמובן אתה איזו חיה, כמובן שצורך להתגונן מפני, זה קשה".

¹ משפחת ג'ושי חתמה עם מדינת ישראל על הסכם חילופי קרקע וקיבלה את האדמה במערב ורלה בתמורה לאדמות הכפר קטרה (ליד גדרה) שהיה בבעלתו. הסכם זה התאפשר בזכות קשי חבאות שהיו למשפה עם בכירים בשלטון.

שוק הסמים ניתן לראות בסוג של הפרדה: טיפול שונה בעניות סמים באזוריים שונים בעיר. הטענה העילית היא שאין מחשبة מודesta על נחיצות החומה גם לאחר סיום הסכסוך בין המשפחה, וההפרדה הפכה בקלות ובה לדבר טבעי.

סיפור החומה של ג'ואריש וגנידן מסופר באופן שונה ומתקבל ממספריו. בעיני בעלי התפקידים זה סיפור של מלחמה על שליטה יהודית במרחב, ואולם בקרב התושבים הוא מעורר התלבטות בין הינו נקי כМОבן מעתודות פוליטיות המכוננות את נתינותו בהתקומות עימה. האתגר העומד בפניו, כפי שהוא מבין, הוא לגלות וגישה שווה להרשי הלב של שתי הקבוצות.

שלו וביטה את מרכיבותיו: היותו של זיכרון מאירועים שהתרחשו בעבר ושל מקרים בהווה, ושל חשיבה רצינולית לצד מהותם. בתוך בליל זה נדמה שברבבות העשויים הולכת החומה ומיצרת פחד. בעיני אחד המרואיינים היהודים החומה, בהסתירה ג'ואריש, מכבעת את דמותם של תושבייה בני אדם שמניהם צריך להקים חומה:

"זה כשייש חומה. תאר לך את החיים בלי חומה. עכשו פה יש בית ספר וגן ילדים. לראות את בית הספר כשהוא לא מוגן, בלי חומה, בלי זה, וכל הגן ילדים, קשה לי לחשב על זה."

בין ההגעה בערים ובין הפחד של היהודים ובתנאים הקשים ששדרו במרחב ומלה בתקופת הסחר בסמים והסכסוך בין המשפחות, היה גם מי שנדרש לקבל החלטה על הקמת החומה. ברצוני להציג על שלוש טענות הקשורות לתפקיד שmailtoי מקבל החלטות בבנייה החומה. הראשונה היא שmailtoי החלטות העניקו לבניית החומה משמעות נוספת. תושב יהודי טען:

"בלי החומה הוא לא היה בונה פה. האמת, בלי החומה אנשים לא היו באים לגור פה.
אחד לא היה גור פה. אנשים לא היו נכנים".

ואדריכל שהוא מעורב בתכנון האזור אמר:

"וואז אמרו: בואו ניתן כמה מכות של אוכלוסייה חזקה יהודית, שתורתיק את העربים...
בואי נגיד ארבעת אלפיים, חמישת אלפיים ייחידות דיור".

כפי שניתן לראות, המרואיינים התייחסו לחומה כאל כל شيء, שבhidro לא היו תושבים יהודים ונכדים לגור בנידיון בכלל קרבתה לג'ואריש. בעיני בעלי התפקידים התקשרה תפיסזה זו לניסיונות לייחד את המרחב באמצעות הקמת שכונות ליוזדים. החומה שימשה, אפוא, הן ככל' שימוש ותושבים יהודים להתגורר בשכונה והן כتمرור המסמך לתושבי ג'ואריש שהם אינם רצויים בה.

הטענה השנייה היא שלmailtoי החלטות היו אפשרויות נוספות לפתח את בעיות הסמים בלבד הקמת חומה, ושוק הסמים פועל במקרה שניים ארכוכות באין מפריע. גם את חופש הפעולה שניתן לסוחרי

טקסט

"פה זה לא ברלין" – מקריר אקזוטי לחומת הפרדה
חיים יעקובי

צלות

לוד, חומת הפרדה בין שכנות פרדס שניר לבין מושב ניר צבי
עמיית גרון

בשנת 1999 יזמו הרשותות מחלקת תכנון כדי להסדיר את הבניה ללא היתר בפרדס-שניר, שכונה בפאתי לוד שבה חיים ערבים. עם הפקדת תוכנית המתאר של שכנות פרדס-שניר הגישו שכנים ממושב ניר-צבי התנגדות, וזאת התבessa על כמה טענות: ראשית, יש לשמר על "חץ" בין העיר הגדולה למושבים בקרבתה.¹ שנית, לתושבי פרדס-שניר לא מגיע פרס על הפורט חוק התכנון והבנייה בדמota של תוכנית מתאר חדשה; ושלישית, מהתוכנית נגזר צורך בסילילת כביש האמור לעבו בשטחים החקלאיים

¹ מתוך התנגדות לתוכנית ל-1/1300 ד.א.

להלן קבלת החלטות והעלו טענות מהותיות, וביניהן: ערעור על עצם הצורך בקיר אקוסטי לאור הדרך המתוכננת; התנגדות עקרונית להקמת חומות בין קהילות; הבעת חשש מגטואיזציה של השכונות הערביות; פגעה באיכות החיים וברמת הנגישות של תושבי פרדס-שניר; וטענות לוועדה המוחזית בדבר חוסר איזון בין האינטנסיסים של שתי הקהילות. הוועדה דחתה את כל הטענות. תושבי פרדס-שניר לא השילימו עם החלטת הוועדה שיעינה את תוכנות האיים ברכינוליזציה תכנונית, קרי "קייר לצד הדרך", והגישו ערד ל莫עצה הארץית לתכנון ובניה. הערד עתיד להישמע במהלך שנות 2006-2007.

החוקרים לניר-צבי¹ תושבי ניר-צבי הגיעו את התנגדותם לוועדת העירייה של הוועדה המוחזית ותבעו מעיריית לוד להתoom על חזה שיחסיבה להקים ולתחזק את הקיר, שנקרה בפיהם עתה "קייר אקוסטי", וזאת בתמורה להסרת התנגדותם לתוכנית. ברם, עיריית לוד התנגדה הן משיקולים משפטיים והן משיקולים כלכליים:

"המילוניים של ניר-צבי רוצחים שהענינים של לוד... יבנו להם חומה שתגן עליהם... דבר זה לא יקום ולא יהיה. פה זה לא ברלין, ואף אחד לא אמר להקים חומות בין שני יישובים".²

בדין בהתנגדות לתוכנית נכוו נציגי כל הצדדים המעורבים, למעט תושבי פרדס-שניר. לאחר שהמתכוון הציג את התוכנית נשא דברים עורך-הדין של מושב ניר-צבי וחזר על הטענות שציגו. כאן עלתה בפעם הראשונה באופן רשמי האפשרות שיקמו קיר בין ניר-צבי לפרדס-שניר. רעיון הקמת הקיר לא עוזר כל התנגדות, והוועדה החליטה לאשר תוכנית זו לממן תוקף.³ אלא שזאת לא תמה הפרשה. בשתי שורות נוספות הפעכה הוועדה את ההחלטה והתנטה את אישור תוכנית המתאר של פרדס-שניר בהקמת קיר הפרדה בין השכונה לניר-צבי. הודיע על הפקדת תוכנית הוועדה המקומית לתכנון ובניה פורסמה ביוזמת עיריית לוד בגיןה של החלטת ממשלה.⁴ התוכנית מציעה, בין השאר, להקים קיר בגובה שלושה מטרים ובאורך קילומטר וחצי בצד כביש הגישה לפרדס-שניר. הcabish נמצא ממערב לפרדס-שניר ויחוץ בינה למושב ניר-צבי.

עם הפקדת התוכנית להקמת הקיר הגיעו תושבים מפרדס-שניר את התנגדותם. ואולם בBootApplication מסור העתק של התנגדות לוועדה המקומית לדימוי, נכוו נציגי התושבים לדעת כי כבר ניתן יותר לבנייה להקמת "קייר האקוסטי" שהם מתנגדים לו. מבירור שערכו התגללה כי היתר ניתן על בסיס תוכניות קודמות שעדיין היו תקפות. בשלב זה מיהרו תושבי פרדס-שניר להגיש עתירה לבית המשפט המוחזיז בבקשת לבטל את היתר הבנייה ולהפסיק את עבודות ההקמה שכבר החלו. זאת בנוסף להתנגדות עד לדיון בהתנגדות בוועדה המוחזית.

הדיון בהתנגדות לתוכנית בניית הקיר התקיים ב-28 בדצמבר 2003. תושבי פרדס-שניר מחו על

² ראש עיריית לוד אריה ביבי, גלוּבָס, 31 בדצמבר 2000.

³ פרוטוקול דיון ההתנגדות ל/1300/דל.

⁴ 21 July 2002 www.pmo.gov.il

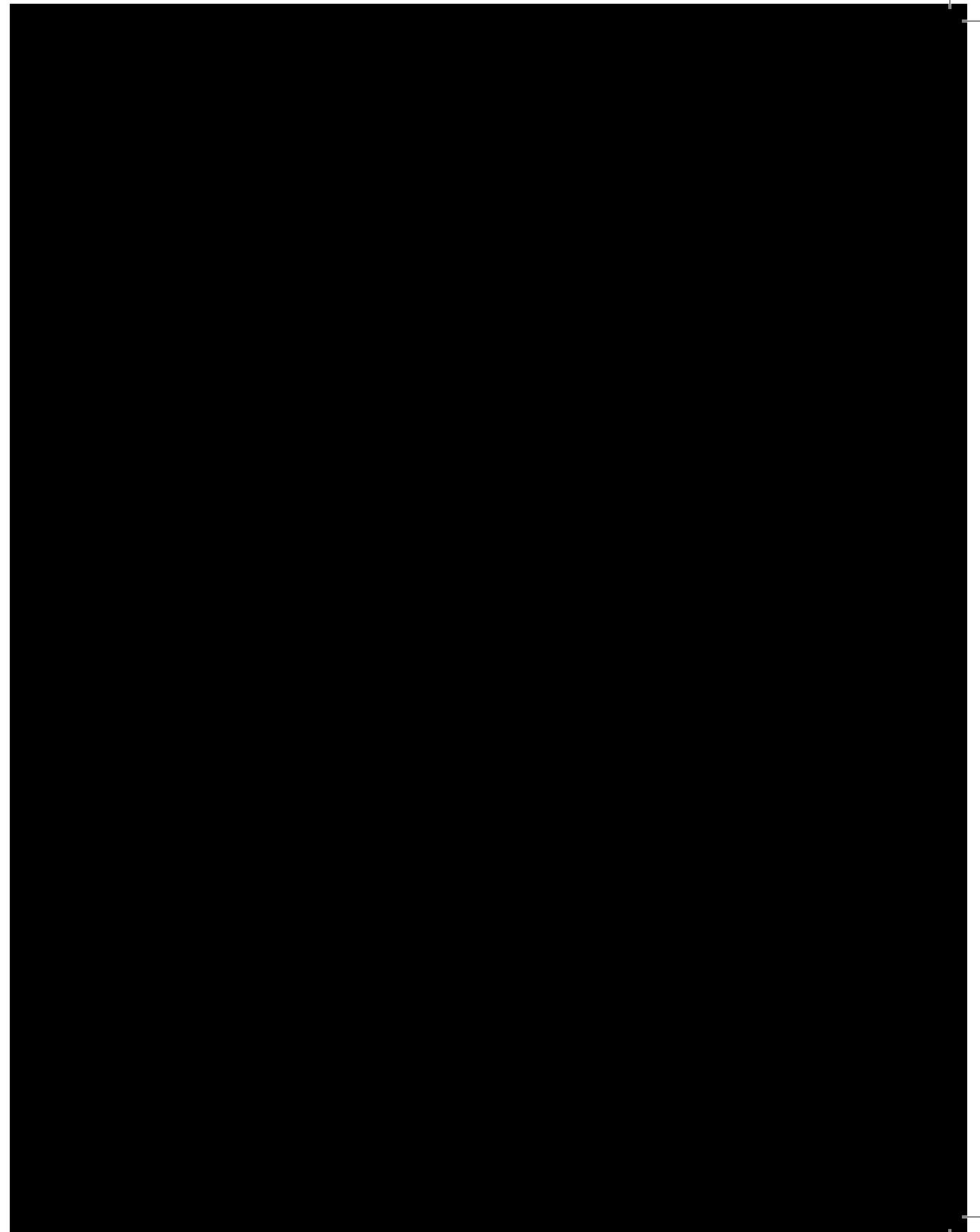
טקסט

הפרדה ממרים הגבעה – יפו
נחלת שקר

צלום

יפו, החזית המערבית של פרויקט "גבעת אנדרומדה"
עמיית גרון

תכנון מתחמי מגורים 'סגורים' או 'סגורים למחצה' רוווח בתכנון העירוני ובעת האחרונה הולך ומתרחב מכמה סיבות: 'בטחניות', 'סוציאקונומיות', וסיבות הקשורות לאיכות חיים. מרבית הקrückוות ביפו, בהיותן נכסי נפקדים, רשותות על שם 'רשות הפיתוח', קרי, מנהל מקרקעי ישראל. על אף שיש תוכניות בניין ערים בתוקף המסדריות את התכנון, מנהל מקרקעי ישראל נקט מדיניות שיוק מבוקרת ולא חופשית. הסיבות למדיניות זו ברורות: מניעת 'השתלטות' ערבים על הקרקע, והגבלה היחסית כדי

להבטיה מחירי נדל"ן גבוהים. מנהל מקורי ישראלי מעידיף לשוק את הקרקע לעמותות ולאוכלוסיות ייעודיות ובכך מעודד תכנון מסתגר ומונתק מסביבתו.

פרויקט גבעת אנדרומדה ביפו Km על קרקע בעלות הפטורי ארוכה היוונית-אורתודוקסית. מכירתה לגורם זו שאינו משרת את טובת בני הקהילה הערבית המקומית יוצרה חץ בין הקהילה המקומית ביפו לפרויקט. יש לזכור שעת גבעת אנדרומדה אישרו רשותו התכנון כפרויקט 'סגור למחצה' חרף התנודות האגודה האורתודוקסית לצדקה, האגודה למען ערבי יפו וארגונים נוספים. הפרויקט 'הושתל' בגוף זו בניתוח כירוגי כואב בתוך סביבה שלא יצאתה בו מלכתחילה – עובדה שהכתיבת להמעשה את ה'צורך' בהסתגרות. הפרויקט אף לא בקש להשתלב בסביבתו מבחינה חברתיות ותרבותית. בשל כך, מיום הקמת גבעת אנדרומדה ואוכלוסיו החלקי של הפרויקט לא נפתחו בו דרכי הגישה שהיו אמורים להבטיה פתיחות כלפי הסביבה. שבילים להולכי רגל ומעברים חופשיים לציבור נחסמו, וכן הפק הפרויקט ה'סגור למחצה' /'סגור מלא', בנגד למטרותיו העיקריות.

הסתגרות המתחם לא תמה. נודע כי הוגשה לוועדה המקומית לתכנון ובניה תוכנית שתמסدن באופן رسمي את ניתוקו המלא של פרויקט גבעת אנדרומדה מסביבתו.

שער שני
בין השחורת לבן

תקסיט

נורית – מרכז קליטה לעולי אתיופיה, באר-שבע
נטע עומר

צ'לום

באר שבע, מרכז הקליטה נורית
אורית סימן-טוב

במרכז הקליטה נורית בבאר-שבע מתגוררים כ-400 אתיופים. חלקם הגיעו לישראל לפני שלוש או ארבע שנים וחלקם לא מכבר. מרכז הקליטה נמצא בשוליה הצפוניים של העיר והוא גובל בחולות המדבר, בבתי-חולים לביריאות הנפש ובכיביש עוקף באר-שבע – כביש עמוס שבו קייפו חיותם כמה ילדים בתאונות דרכים. מחוץ למרכז הקליטה עומד פח זבל גדול. תושבי באר-שבע מגיעים מעת לעת במכונית ומשליכים לידיו תרומות של בגדים וחפצים אחרים. הגעתה של מכונית תרומה פונציאלית מעוררת

הכוונה בו: ככל שאתה ישראלי יותר, סבירתך מטופחת יותר. בראש המרכז עומד מנהל, ותחתיו רכזת תרבות, אס'בית ועוד כמה בעלי תפקידים. במרכזי הקליטה מתנהלות פעילויות רבות – פעילות חינוכיות כגון לימוד מהם אסלה, ברוז, משחת שניים, מברשת שניים; ופעילות תרבותית בחוגים וארגון אירועים ציבוריים. ניסיונות של תושבי ארץ-ישראל להתנדב במרכזו בשל פעמים מספר בשל אי שיתוף פעולה של הוצאות וההנהלה. באחד המקרים התנגד מנהל המרכז להצעת המתנדבים, שבאגודת הידידים ישתתפו גם נציגי הדירiyot, כדי שתיתנה לדרישת בגביה העיניים. המתנדבים אומרים שהণויוקים להתנדבות היו מעופלים, בלתי מספקים ובלהי משכניים. נותר רק להציגו שהמוסד העמיד את עצמו בעמוה הירוכית וכוחנית ושאיין כל מקום לנציגי הדירiyot בשיטה לדגל מעל משוכת כורו ההיתוך בדרכם לפתח קול עצמאי משליהם.

דייריים ובאים נתונים בין הפטיש לדדן. התנאים במרכז הקליטה בלתי נסבלים, אך למורת לחזיה שייגנוו את רכושים הדל והמושט. כשהגיעה הצלמת אוריית סימן-טוב לצלא את המרכז הטרופה. היא נועדה להגן על דיררי המרכז, נשמעה הנהלה טעונה, אף שסביר להניח כי אין סכנה ובה השומר כי הגדר נועדה להגן גם על הסוכנות היהודית, "שכמו כל מוסד גודל מופנית כלפי בקרות".
בשער הבזיל, הפתח הרשמי היחיד למרconi הקליטה נורית עומד שומר 24 שעות ביממה. השער נועל כל הזמן. כשהשומר וחוקן מן השער, נרדם או לא וואה שדייר מבקש להיכנס, השער נפתח ורק לאחר צלצול בלחצן. למתבונן דמה כי לזרים קשה יותר להיכנס למרconi הקליטה מאשר למקומות ציבוריים אחרים, כמו אוניברסיטת בן גוריון או בית-החולמים סורוקה, העולאים לקרוץ הרבה גנג או אף למתאבד המחשש אנשים במספר רב.

השומר עורך לזרים המבקרים להיכנס למרconi בדיקה מושלבת – בטוחנות וענינות. כל מבקר, גם מתנדבים במרכז, נדרש לומר מה מטרת ביקורו ולמי בא. לעיתים עשויים מבקרים להמתין בחוץ חצי שעה ויותר עד שענין כניסתם מוסדר. החשדנות כלפי זרים הגיעו לשיא בבדיקה של אוריית סימן-טוב.

בעודה עומדת עם אחריות ברוחב מחוץ למרconi ניגש אליהן איש ביחסו של הסוכנות היהודית ותחקיר אותן לסייע בזואן: "מה יש לנו שערות לחפש במקום זה?" שאל. התברר כי הוא קיבל התראה על כל וכב לא מוכרים בחניון הציורי מול מרכז הקליטה. אוריית נתקשה להפסיק לצלא ומספר הרכבת שלה נמסר למשתורה.

על-פי קו האופק (פברואר 2004), ביטאון האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה, "מרכז הקליטה נורית משאיר על המבקר רשות מזכה. יש משחו במרconi ונחומו שתובע מכל הנמצאים בו לוותר על דבר חשוב ומשמעותי לכל עליה חדש – התקווה... דומה מרconi הקליטה למחנה נטווש ומזונחה... מבני הפרויקט המשמשים למגורים מסוימים ברכבות בעלות קומה אחת. הצמחייה דלה מאוד – כמו עצי ברוש ושיחי הרודן נמכרים ורעילים העמידים בפני עצמם תשוחתה במרכז בתקופת העלייה מארגנטינה נזכרת כמה היה יפהה ומטופח, למורות הגדר. מבט במרconi היום גורם לה להזעזע. אף שהמרכזי מעסיק גנון, ורק סביבתו של משורד הנהלת המרכז מטופחת. עובדים במקומות נושאו טעניות כי הדירiyot אינם מוחנים לכארה והורסים כאילו בא מה'ונג, וכי ניסיונות לשפר את המצב לא הצליחו בעבר. מבט במקומות מעלה כי ממד האסתטיקה במרכז הקליטה נורית חוףף לממד

חוויית ההפרדה של יוצאי אתיופיה ושל האתיופים ילידי הארץ מהפנג'ים ("זרים לבנים" באמרית) אינה מתחילה ואנייה מסתיתית במרכז קליטה הכלוא בין שמוון המדבר לשיגעון החברה הישראלית. זהה מחלת חברתיות של תיוג אתני, התנשאות תרבותית וטעינה זהותו של השוחר עד דק, עד שהוא נדמה, למתבונן מהצד בלבד, לבן תמיד. לבן ישראלי. ואולם הג'ונג, יש להודות, הוא פה. לא באפריקה, לא באתיופיה ולא בתימן. הג'ונג שלנו ורק מסודר יותר מבחינה חברתיות-כלכלית, אתנית ולאומית, ובין הנחשבים יותר לנחשבים פחות מפרידות גדרות ברזל וחומות של השתקה.
אין ספק שהגולת האמיתית שוכנת בתוככי הנשמה הישראלית: היא מחדשת את חוות ה guttaot להזעזע. אף שהמרכזי מעסיק גנון, ורק סביבתו של משורד הנהלת המרכז מטופחת. עובדים במקומות נושאו טעניות כי הדירiyot אינם מוחנים לכארה והורסים כאילו בא מה'ונג, וכי ניסיונות לשפר את המצב לא הצליחו בעבר. מבט במקומות מעלה כי ממד האסתטיקה במרכז הקליטה נורית חוףף לממד

באוכלוסיות חלשות כמו האתיופים. יש לכפר באקסומה שאוכלוסייה זאת צריכה אח גודל – היישראלי המבון – שלימד אותה איך ליעשות צרכיו באסלה, שסביר לה מדוע כל מה שאמהות אתיופיות ידועות על לידה והורות הוא אפס, שיורה לה איך צריך לקבל תרומות באופן מכובד ולא בחיטוט בפח האשפה, איך לקנות דירה זולה בבניין שמחזר הדירות בו ירצו מAMILא כי רוב דיריו אתיופים, איך לשחק קלפים ואיך להיעזר בידי המשטרה בעקבות מהאה לגיטימית.

קוראים להם כושים וכולאים אותם בחדר השחור של ישראל, ואחר-כך שואלים מדוע העליה האתיופית "הנחמדה ושקטה כל-כך" סובלת מעבות הסתגלות. נשמע מוכר, הינו בסרטו זהה, פעם מכיוון הקורבן והפעם מכיסא הבמא. פעם אנחנו עיקמנו סורגים ומהינו על כליאתנו בבנייני שכון בטוחה טלי הירדנים בקטמונים בירושלים. את אשר ידענו תמיד – שהצבע קבוע – תרגמנו, אנחנו המזרחים, למארים, למחאה חברתית ולתערוכות, אבל רק שניים לאחר הדיכוי, ובუקר על-ידי בני הדור השלישי. ביום אנחנו ידעים שישירות תבניות הולכת יד ביד עם שבויות גדרות, מבנים וקווואנים המחזיקים את האפליה, את ההיררכיה האתנית ואת התפרקות החבורה המסוריים.

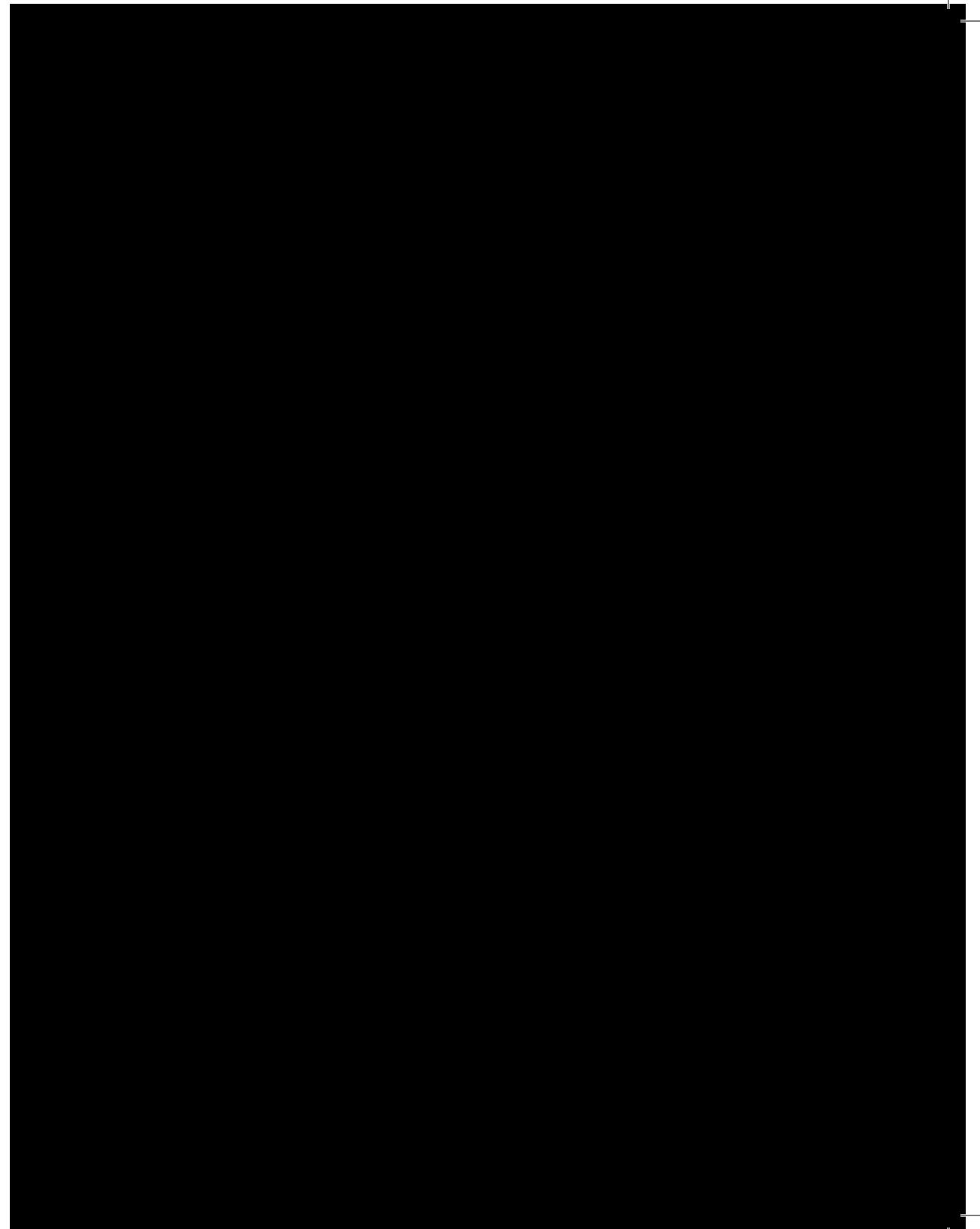
תקסס

חומות אניות – כרוניקה של האדריכלות הישראלית ככלי דיכוי
אורן ואקנין

צילומים

ירושלים, מבט על שכוני הקטמנונים, מצור הגבול הישן בין ירדן לישראל. ברקע פרויקט 'הולילנד'
עמית גרון

חומה היא מאפיין בולט בבניה הישראלית בשנות החמישים והשישים. מטרים ספרורים בלבד מעמדות היירדנים נבנו קרוב לכוון הגבול שכוניות 'בטחוניות' – מבני רכבת אפורים – שהפכו במהירות, בעיקר בירושלים, לחומה בצורה מול 'אויבינו'. היו אלה גושים ארכיטקטוניים של בטון מזוין, ובهم התגוררו משפחות גדולות. כמה קל היה לאקלס את השכונות החדשניים והמפתיים... בלי misuse הפכו הדירות המזוחפות לחומה חיה, לקיר אניות חדור שליחות של עולים חדשים. בשיכון-חומות שיכנו משפחות ממוצא

מתחלף, לפי סדר העליה לארץ: מזרחים, רוסים ולבסוף אתיופים. לכל מי ששכח היכן עבר קו הגבול ביןנו לבין הירדנים בירושלים לפני 7691, אני מציע שיחפשו בשכונות המקיימות את ראשית הבניה מהוז לחומות העיר העתיקה: רוממה, שמואל הנביא, מוסררה, ממילא, בקעה, תלפיות, קטמון, קריית יובל, קריית מנחם ועיר גנים. מבני שכונות אורוכים שנבנו מכספי המשלה הקיפו והגנו על השכונות הוותיקות כמו חומה מתוכננת הייב. רצף יזוק ובו משפחות גדולות בדירות קענות ובחן אשנבים זעירים – סדקם צרים שהזכו לי תמיד חרכוי ירי בחומות כל עיר עתיקה בארץ. ואז הגיע מלחמת ששת הימים. לפניו האדריכלות המקומית נפתחו אפשרויות ומרחבים חדשים – לבארה הגדלת פז להטיב את מצבו של האדם. ואכן בניה חדשה שטפה את המדינה הלמת הכוח והשליטה. האדריכל המקומי, בדיק על האדריכל הצלבני כמה מאות שנים לפני, חיפש למצאה דרך שליטה על המרחבים החדשניים, ואת אט נקבעו פסגות ההרים ונבנו עליהם ממצודות של כוח ועוצמה. שוב לא התחשבו המתכננים ברווחתו של הפרט. הבנייה החדשה יוצרה שכונות בצורות – נווה יעקב, גילה ופסגת-זאב – שהיו לمعالג השכונות השלישי מהעיר העתיקה. מהר מאוד הופיעו לגטו חברתי חדש של בני הדור השני והשלישי לדורי החומות והשיכוןם. שוב הם נדרשו לעמד בחזית מול 'האוב העברי'.

האדריכל החדש הוסיף אבן לבנה לחומות הבטון, בחר את האתר הגיאוגרפי ואת החומרים והפך חלק מתוכנית שהאדירה את כוח מזמין. הוא לא טשטש גבולות, לא מיזג רחובות, לא שילב בוסתנים. הוא שכח את מזג האויר, האור, האבק, החום והקור, את הצבעים והאמונות במזורה התקיון. אני פונה למצפון של האדריכלים ושותא: מה אחראיתו של האדריכל לתוצאות החברתיות של בנייתו? מה יכול היה לעשות ולא עשה? מה אסור לו לתוכנן? אדוני האדריכל, متى תבנּ שאני, האזורה הקטן, גור במאה שתכנת?

טקסט

הפרדות ופרידות בג'יסר איזרקא
רלי דה פריס

צלות

ג'סר איזרקא – קיסריה, מבט מקישריה אל עבר סוללת העפר
יאיר ברק

מזרחה כביש החוף המהיר,
דרך גורעת ומפקיעה אדמה יישוב, מכופפת כיפוף מרפק, ודוחפת.
מאז שנשללה מתרחש חיכוך הצמיגים הבלתי פוסק.
כשהגהה בין שתי הידיים מסתמנים סימוני הגבול,
עמוקים ומתחזקים, עמוקים ומקבעים את היכולת לעומת איהיכולת.

דרך הים המודרנית חודרת, מביטה מקרוב, ובו בזמן מדירה,
איינה מאפורה ועוקפת.

מערב הים
התיכון, רחוק ומופרד, על הניר, עליידי שטח מדינה.
הדרך לים ארכאה. חוף הים הוא שמורה.
בצפון נחל תנינים.

שמורות וגנים לאומיים הונחו במשך שנים בקווים וכתמים בהתאם לארץ ישראל,
עויצרים וחסמים, שמורים על הטבע ומפרדים מן הטבע,
שומרים עבור אלפי מבקרים חדשים שבאים למקום המדהים ביופיו,
והתושבים נדמים מהיותם בלתי רצויים.
אף על-פי שימושם להם להכנס לנחל שלם בחנים,
הם לא מרגשים טוב שם, בין האורחות.
מדרום ואו בקורס אחד התושבים חומר עפר בגובה שמנה מטרים,
מפרידה בין לבנון קיסריה.
המן אדמה.

לגייסר חסר מקום. חסורה גם אדמה. גרים על מחצבת כורכר.
פתאום לראות כלכך הרבה אדמה טובה, אמרו לי.
על האדמה מונחות טופפות, מערכת השקיה אוטומטית.
гинון הסוללה מגנן את עצמו לעצמו.

הוא בלבד,
הגנים באים לגנן, והולכים.
המקום שקט, מעיך.

אי אפשר לשחות בו, לא רק בגלל אי-הצדקה,
ההסתורה, ההרחקה והעלבן.
אין לסללה היגון במורח. מוטב היה להקים סתם גדר,
ולא לטשטש את הדחיה בשקר היופי והטבע.
לא רוצחים לראות ולא רוצחים לשמעו.

משני צדי חומרת האדמה המוגננת ניצבים בתים דומים להפליא.
הأدרכלים של קיסריה מחפשים אותנטניות יסית-תיכונית,
ותושבי ג'יסר רוצחים להיות כמו היהודים.
אליה אשר ואו את השתקפותם מנוף חלום, את האופקים והשאיפות –
מבטים כוסה עפר.

ה הפרדה כופה פרידה, אתה נפרד מעצמך.
זו לא אני שהבנתי. זה התושב שאמר לי: "האנשים בג'יסר נפרדوا מעצמם".
על הסוללה החלו לטפס דינוזאור החול שההו שם תמיד,
ואדמת החומרה המיבאות כסותה בחול המוקומי.
הנוכחות של ג'יסר שם, על מחצצת הcorner, חזקה, עוצרת בביטחון הצופים את ההשתלטות.
הנדל"ן הוא שלה, לג'יסר יש כוח.

שער שלישי

סיפור הפרוראים

תקסט

מעבר לכאן הירוק

תמר ברגר

צלום

רעות – מכבאים – מודיעין, מתחם בתים ספר בגבול מודיעין – רעות

אורית סימניטוב

עצי אקליפטוס, אזדרכת, שיטה, סיגלון, בוהיניה, פיקוס, אורן והמן שיחים – עולמים חדשים שהתאקלמו
יפה – גדים במעורבב בשיטה הספר שבן שורת הבטים האחרונות ברעות לגדר המפרידה בין
מודיעין, הבהקה בצד שמאל, צחיחה למורות חזון העמקים הפורחים שלה. מעבר לגדר סבך קוציים
ושיחים נמכים, מה שההבע היה יכול להציג, בולם עוד את המעביר מן ההיסטוריה האחרית, שמלילא
כמעט אינה נראה כאן אלא רק נשמעת – רחש רקע של תנועת כל רכב, קול של גבר קורא למשהו,

העצומה שהפגינה מתפוגגת באחת למול החל הרוחב, הפרוץ, האדייש, שהיא מותירה כאן.

בעין העורות, ובעצם טקסט "משני". הרעיון הוא שטקסט זה ישולב בעין פרשנות תלמודית העוטפת את הטקסט הראשי:

1/ רעות גידרה את עצמה בשנת 1997, ארבע שנים אחרי הנחת ابن הפינה לעיר מודיעין, שלוש שנים אחרי שהחלה הבניה בה ו嬗ה אחריו שהחל איכלוסה בתושבים. ברעות ידעו מראש על הכוונה לאחד אותה עם מודיעין: שנה לפני הקמתה בשנת 1991 אישרה המועצה לתכנון ובניה תוכנית להקמת עיר בעתיד בשטח של 30 אלף דונם, ונקבע שתאחד עם רעות ועם מכבים.

בשנת 2002, על רקע האינטיפאדה וגל גינויים רכבי, חזק פיקוד העורף את הגדר וחישמל אותה בקטע שבביב מכבים, הגובל ממש בקו הירוק.

רעות אוחדה תחילתה עם מכבים, בשנת 1992. במכבים רענו קצת – מה להם, יישוב אורייני ליברלי בהכרתו (הוא קם בשנת 1985 בחסות תנועת מכבי העולמית) ולשכונה החדשה של אנשי צבא קבוע – אבל הסכינו עם הצו. הדמיון המשפחתי הפרוורי פעל את פעולתו. בשנת 2003 הוחלט באופן רשמי על איחוד מכבים-ירעות עם מודיעין במסגרת "חוק התוכנית להבראת כלכלת ישראל". 21 תביעות הוגשנו נגד האיחוד, בהן של מכבים-ירעות, אבל הפניות נדחו כולן. משה ספקטור, תושב מכבים שהוביל את הבג"ץ נגד האיחוד, התמנה לראש הרשות המאוחذת. נוהלי האיחוד וחוקים מלאהיות גמורים. למעשה, במעט נסיגתו או לכל הפתוחות פשרה, הוחלט על הקמת מינהלות לשכונות, תחילתה במכבים-ירעות.

סמל המאבק, לפחות בדיוני הציורי, היה בית הספר היסודי "רעימ". רעות הולכת ומודננת. בית ספר יסודי אחד בה נסגר ובאחר התמעט מספר התלמידים עד מאד. במודיעין, לעומת זאת, יש מיחסור כרוני בכיתות לימוד. אין זה מפתיע – גיל תושביה הוא 35 בממוצע. הוחלט שלידי מודיעין הצעירים ילמדו בבית הספר "רעימ" בຽרות על גבול מודיעין. פירוש הדבר היה פתיחת מעבר בין השתיים, וברשות לא הסכימו לכך. היצרים הרעים פרצו החוצה. הדעות הקדומות, הסלידה, הפחד. אחרי הכל תושבי מודיעין אינם רק 'בורוח' ירושלים', כפי שהם מכונים שם, וצעירים מטל'אביב וסבירתה שרק כך הצלחו לקנות דירה, אלא גם 'משפר' דיר' מלוד ומרמלה. סופו של עניין ששללו לביש מודיעין אל צדו האחורי של בית הספר.

2/ בעוד רעות ומודיעין מתכחשות בפרהסיה, שותקת לה מכבים, המנותקת מהן ניתוק פיזי, שתיקה של בת אצילים. המריבה הזה אינה לפי כבודה. אבל הסטטייטיקה מתאכזרת אליה. הנה נחלה השנה עם רעות (המוזוגת לה ללא הפרד עוד) הפסד צורב לדודניתן שוהם בligget הזקנים לתעדות בגנות, הנה הפרש של אחוזים בודדים מבדיל בין למודיעין במד הכלכלי-חברתי, הנה בעלי המקצועות החופשיים המתחפשים שלולה כפרית מתגוררים גם מעבר לגדר. ואיפה היא, על מגרשיה הCEFOPIM יחסית, מול סביוון

זימרת פעמון בית ספר. וגם קול התනשפות פתאום – שניים מעפילים בין הקוצים של עבר מודיעין וחודרים אל הירוק דרך פירצה בגדר.

קודם לכן, בחלוקת המזרחי של רעות הפונה אל זוגתת מכבים ואל הכפר הכבוש בית-ישראל, במקומות שאין גדר – היא מתחילה היכן שמתחללים בתים מודיעין – אבל גם אחריך, בחסותו, מתחברים הבתים אחד אחד מאחוריו שיפעת צמחיה מיתמרת. מחסומים וגדרות נמוכות בולמים שוב ושוב את הדרך אל הגדר, הופכים את הרצואה היוקה לאורה לאורה אסור וגם לשיטה פתוחה מזמין: מדורות ל'ג בעומר ופעולות של הCEFOPIM, כלבים מגורדים מעבר לגדירות הבתים וכן הכרה מבילה שאין שם נשף חייה. זיהירות, גבו! אבל שבילים מואתרים מוביילים אל הגדר ואל עוד ועוד פרצות שנפערו בה.

ברושים, צאלונים, קולרטירות, קליסטיונים ושיחי צבר, והנה הגדר נקטעת ומתחולפת בסרב צפוף. מודיעין מתרחקת ומתקרבת, תמיד במודר הגבעה או מעברה الآخر, עד שהיא מתרוממת ומגביהה בחלוקת הדром-ים-ערבי ומתייצבת מולה ובسمוך לה, ממש פנים אל פנים. העיר מציעה כאן כיכר תנוועה, חיבור של שני מקומות שהם מקום אחד, אבל שער נועל ופתח מדרכה מוגבהה מבהירים שפה לא יהיה מעבר. חזן מונרים מודיעין, המטפסים על השער כדי לカリ את הדרכ לבית הספר שליהם ברעות.

כאן אנחנו כבר בתחוםה של גדר משוכלת, מתחזה יפה, עם תיל בקצת, השערום הקבועים בה פה ושם נעולים היעב, מערכת תאורה חזקה המופנית אל הצד الآخر מאירה את השיטה בלילה וכביש מודרך עובר לאורה. הגדר זו מתחילה בנקודות המפגש של שני אזורים ציבוריים: מגרשי הטניס, בריכת השחיה ומתחם הCEFOPIM של רעות וגם בית הספר היסודי "רעימ", שהוא במרכז הסכסוך המר בין שתי הרשויות לפניו שנתיים; ומן הצד של מודיעין בית הספר היסודי הדתי והאולפנה.

הגדר ממשיכה עוד דרומה מעט ואז פונה מזרחה. בתים מודיעינים מידללים, נעשים שלדים, שרוטטים של תשתיות, עד שהם נעלמים כליל (הם הגיעו לשם כולם, פעם, לפני התוכניות), ומעבר לגדר נשקף רק נוף הצחיח של הגבעות המקיפות את עמק איילון. הגדר כאן מפגינה שורדים ומתריסת בששלטי אזהרה שהיא מוחשמת. כך היא נמשכת, משמאלה בתים מגביהים בבטיחו הירוק, עד שגם הם מתרחקים ממנה. בפינה הדרומית-מזוחית הגדר מפתחה ובמקומות לטאות צפונה, צפוי, כדי להשלים את החיבור שהיא מוחבכת את רעות המסתגרת ולהיפגש עם המחסום השולט בכניסות אל רעות ומכבים, היא שועטות פנימה, מזרחה, חוצה את המשכו הדמיוני של כביש מכבים-ירעות, מתקרבת למכבים ואז מכנשת גם אותה אליה, משתפת. יחד הן מתייצבות עכשו על קו הירוק. מימין, מעבר לגדר, מטעי זיתים צעירים ובתי-ישראל קרובים, אבל רכוב ביטחון ניצב שם, לשומר מפני פלישת האויב.

הגדר ממשיכה כך הלאה, רוחקה דיה משורת הבתים, לא מטרידה את שלות הפרוורים היוקה, נושקת כמעט לכביש 344 ומסתיימת פתאום סמוך לכביש המוצא של מכבים, הסגור כעת. כל

או כפר שמריהו.

אמנם מן הצד האחד יש בתים צמודי קרקע, גנות אדומים, שלל מני אקרשטיין משווים צורה וסדר, ח'י קהילה, מדרכובים טובלים בירוק ושמותיהם נוחות של טבע – שמות עצים פרחים וציפורים וחרים וגאיות – ומן הצד الآخر יש עי. אבל איזו מן עיר היא זו? עיר שהקמתה ובנייתה ושיווקה נתנוים עדין בידי משרד השיכון והבנייה הציבוריים בה בkowski קיימים (בעירייה שמים את הבס על קניון עזראלי, החיל הציבור האולטימטיבי במיננו, העתיד להיבנות שם), עיר שאין בה כמעט תעסוקה, שהפרדמת השימוש החותכת בה מדגישה עוד את יעדה העיקרי: להיות מיפלט شيئا ענק, שתושביו יוצאים לבאות ולנסות עיר בתל אביב, בחולון, בירושלים. עיר-פורה.

3/ רעות ומכבים מסללות מהן כמעט יכולתן את מודיעין ממערב ואת בית-סירה ממזרח. במהלך הייגייניזציה זה הונ כולהות את עצמן בתוכן. מודיעין הפוכה לכל עבר, שמצאה לה דרכם לחדר אל תוך המבצר השכן ושהתפשותה נדמה איזוטופית, חופשית הobile יותר במובן זה. הקצה הפתוח של גדר מכבים-רעות והפרצות בה מחזקים לכארה עוד אפשרות זו של חופש. אבל אם מרים את הראש מגלים שוגם מודיעין מבוצרת: כלואה במעגל ואשון בין כביש מס' 1 לכביש 443 ולכביש 3, מכותרת עליידי מחסום מכבים ומחסום נעלין ועלידי עשרות חסימות עפר, המונעים ממנה מעבר חופשי לכפרי הגדה המערבית. וכשהיא כלואה כך מותבלת הדמיון הרוב בינה לשכנותיה הגאותניות: אותן תווים פרוראים שעיקרים אחידות, שהייתה עם הזרים והיבדים.

תמונה 10

תקסיט

הגדיר בין עمراה לעומר ושאלת הcpfרים הבודדים הלא מוכרים
אורן יפתחאל וחיה נח

צילום

עומר'עمراה, מבט מותך עمراה אל עבר עומר
יאיר ברק

אחד המאפיינים המרכזיים של המרחב האנושי בNEG הוא רמת ההפרדה (סרגנציה) הגבוהה בין האוכלוסיות השונות, כגון תושבי הקיבוצים, המושבים, ערי הפיתוח, היישובים החקלאיים-פְּרוֹוּרִים והיישובים הערביים. היבט זה בולט בכל ישראל, אך בדרום הוא חריף יותר עקב הקיטוב המعمדי העמוק באזורי, החופף לרוב לשיקוק האתני, ועקב מדיניותה של ישראל כלפי הבדויים, אשר צרה מגור גדול המשוגג כ"לא חוקי" או "לא מוכר", וכן מופרד – פיזית, ממסדית ומשפטית – מיתר האוכלוסייה בנגב.

על כ-30,000 מבנים שהוקמו ללא אישור ב拇指 הבדוי, וטופעה זאת הופכת את אזור הסיג'ג ואת איזה הרכבה ביישובים לאחת הביעות התכנוניות המרכזיות בישראל. בשל כך מתחולל בשנים האחרונות שינוי מסוים במדיניות. לאחר מאבקים ממושכים שניהלו הבודדים בשיתוף ארגוני זכייה אדם בארץ ובעולם, החלה המדינה להגמיש את מדתנה כלפי העירו יקרות. بد בבד עם המשך הלוחץ על רוב היישובים הלא מוכרים להתפנות, הקרה המדינה בתשעה יישובים חד-שבטיים המונים 800 עד 4,000 תושבים. בפעם הראשונה כולות התוכניות החדשות הקמת יישוב בדוי כפרי חדש עברו שבט תראבין אל-סנאע היושב בעمراה, שבו נטמקד בהמשך.

אמצעי לחץ נוסף ומחייב לפניו הקרים הערבים הוא הכללת הכפרים הערבים-הבודדים באזורי שיפוט של יישובים יהודים ללא זכויות תכנוניות או מוניציפליות. מאז ההתרחבות המוניציפלית של עומר, שיפחה אליה את שבט תראבין אל-סנאע, אין התושבים הערבים זוכים בשירותי המועצה, וכעת הם מיודדים לפניו. זה המצב במרבית תחומי השיפוט בנגב: בעיר נון באר-שבע, ערד, דימונה וירוחם, ובמיעצות אזוריות כגון בנימשטיון, שער הנגב ורמת הנגב, חיים עשרות אלפי בודדים שהזכו למשטרים מוניציפליות נמנעות מהם. האזוריים שבהם מתגוררים הבודדים מסומנים על תרשיטי התכנון של יישובים אלה כחללים 'רייקים', ובהתאם לכך מתוכננים לייעודי קרקע אחרים, כגון תחנות כוח, שכונות, כבישים והקמת יישובים ושכונות ליוזם. העלמת יישובי הבודדים מהሞות התכנוניות היא ביטוי חריף למוגמת ההפרדה בין יהודים לעربים במרחב הדורי. המהיקה מהמהפה היא מגנון הפרדה והדרה רבת-עוצמה המאפשר את המשך השליטה היהודית ושיווק אשליית המרחב הריק 'הפתוח להתיישבות'.

עمراה הוא כפר בדוי בلتיה מוכר. הוא צמוד ליישוב-פרוור עומו ומתקוריים בו בני שבט תראבין אל-סנאע. זה שמונה שנים בערך מופרד הכפר מעומר בגדר הפרדה גבוהה, לאורך נמלה כביש אספלט. המדינה העבירה את בני השבט ממקום פעמים אחד לשניpioן אחר עד שהושיבו אותו לאחר הנטישה של שנות השישים. עمراה מונה כ-1,200 נפש, לעומת כ-6,000 נפש, עומר – כ-1974. הרק העובדה נכלל הכפר בתחום השיפוט של עומר, תושביו אינם מקבלים כל שירות מוניציפלי מהמוסعة המקומית. בעمراה אין תשתיות בסיסיות כגון חשמל, ביוב, כבישים או מוסדות ציבורי (למעט מסגד), והבנייה בכפר נעשית לפחות כל אישורם. היישוב עומר קם בשנת 1948 בקיוב, ולימים הפך למושב והתפרק פעמיים מספר. בתחילת שנות השישים הגיעו למקום קבוצת מתנחלים מבודדים ילדי הארץ שרצו לחיות בקרבת באר שבע וליצור יישוב בעל איכות חיים גבוהה. מספר החקלאים ביישוב הצטמצם והלך, ובשנת 1974 הוא קיבל מעמד של מועצה מקומית והפתח לפניו יקרות. באמצעות שנות התשעים אושרה לעומר תוכנית הרחבה לבניית שכונה צפונית-מזרחית בת 800 יחידות דירות (תכנון 148/מב' 14), שמחציתה מוקמת בדיקוק על אثر הכפר הלא מוכר. לאחר אישור התוכנית גבר המתה בין תושבי עمراה למועצת עומר והוא התפרק

הפרדה זו היא פועל יוצא של הבדדים וכן מהמשאים עשוים לסייע את השליטה המרחבית של הבדדים ומהמשאים באזורה.

רקע היסטורי: את הערבים-הבודדים שנוטרו בישראל (לאחר שרובם המכريع גורש או ברוח במלחמות תש"ח) ריכזה המדינה בכפייה ב"אזור הסיג'" הנמצא מצפון ומזרח לאר-שבע, על האדמות ההפחות פוריות של צפון הנגב. הבודדים זכו באזוריות ישראליות, אך הוטל עליהם ממשל צבאי עד 1966. מדיניות הממשלה התאפיינה בהזנחה כלכלית או מסדית, והבודדים התארגו באזור על-פי המערך החברתי-החברתי שלהם, בעודם ערבויות-בודדות שחיו באזור עוד לפני 1948. נסיבות הימצאותם באזור מעידות כМОבן שאינן "פולשים", בגיןו לטיגמה הנפוצה.

ההווים באזור הסיג התאפיינו מלכתחילה במצוקה עמוקה. לכפרים שצמחו באזור לא הייתה כל תשתיות פיזית, חינוכית או כלכלית, ובשנות השישים דוחה על מקרים של רעב ללחם באזורה. למצוקה זו נוספה בעיית הקרקע: משלחת ישראל העבירה את רובן המכريع של קרקע הנגב לבעלותה באמצעות חוקי קרקעות עותמאניים ובריטיים. ישראל לא הכירה בשום סוג של בעלות בדווית על הקרקע בNEG מטהבו פרטני, שאותו לא נהנו הבודדים לרשותם. אי הרווחם נבע מאי-דיית תהליך הרישום, מחשדנותה של האוכלוסייה הנודדת למחצה לפני מוסדות המדינה, ומקדימות תרבותיות שמנעו מהבודדים לרשום קרקע של השבט בטאבו פרטני. מדינת ישראל ניצלה את אי הרישום, לרבות ראיות ברורות שהבודדים גרו ברכזיות הנגב והשתמשו בהן דורות לפניו קום המדינה, רובן המכريع הוכרז כאדמות מדינה. כך איבדו הערבים-הבודדים את חזקתם על קרקעות הנגב ונוטרו סגורים באזור הסיג המוגבל. חלק מקרקעות אלה (כמיליון דונם, או פחות מעשרה משטח הנגב)

תובעים הבודדים בעשרות תביעות התלוויות ועומדות כבר עשרות שנים בבית המשפט.

ההיבט התכנוני: מאז שנות השישים מנשה ממשלה ישראל להעביר את תושבי הערים הבודדים לשבע עיריות, שבהן מספקים לתושבים שירותים מודרניים בסיסיים כגון כבישים, מים וחשמל, תמורה ויתור על תביעות הקרקע שלהם. אך מדיניות זו הצליחה רק בחלקה, שכן ממחצית 140,000 הערבים בנגב מסרבים להתפנות מאדמותם ומתיחסים לעיריות כל מקום בעייתי ולעתים הרסני לسانון החיים הבדוי שהפתחה בנגב. המדינה מצידה דבכה עד לשנים האחרונות במדיניות שבע העיירות ולא הציעה לערבים-הבודדים מגוון כזרות התישבות שהציעה לאזרוחה היהודים (קיוב, מושב, יישוב קהילתי וכו').

התמדתה של המדינה עד אמצע שנות התשעים במדיניות הקשוחה של שבע הערים, וシリובם של מחצית מערבי הנגב לעברו אליהן, יצרו את בעיית הערים הלא-מוכרים. אלה כל אותן יישובים ערבים שנוטרו במקומותיהם, בעיקר באזור הסיג'. אין הם מופיעים במפות ורשימות, וכאמצעי לחץ של המדינה להעביר את תושביהם לעיירות אין הם מקבלים שירותים בסיסיים. ואולם הפעור בין מדיניות ההتعلמות לגיאוגרפיה המשטח בשיטה הולך ומעמיק. ההתעלמות הובילה לתופעות נרחבות של בנייה לא מוסדרת במרחב הבדוי תוך יצירות נזק תכונני, סביבתי וחברתי. בעת האחרון דוחה

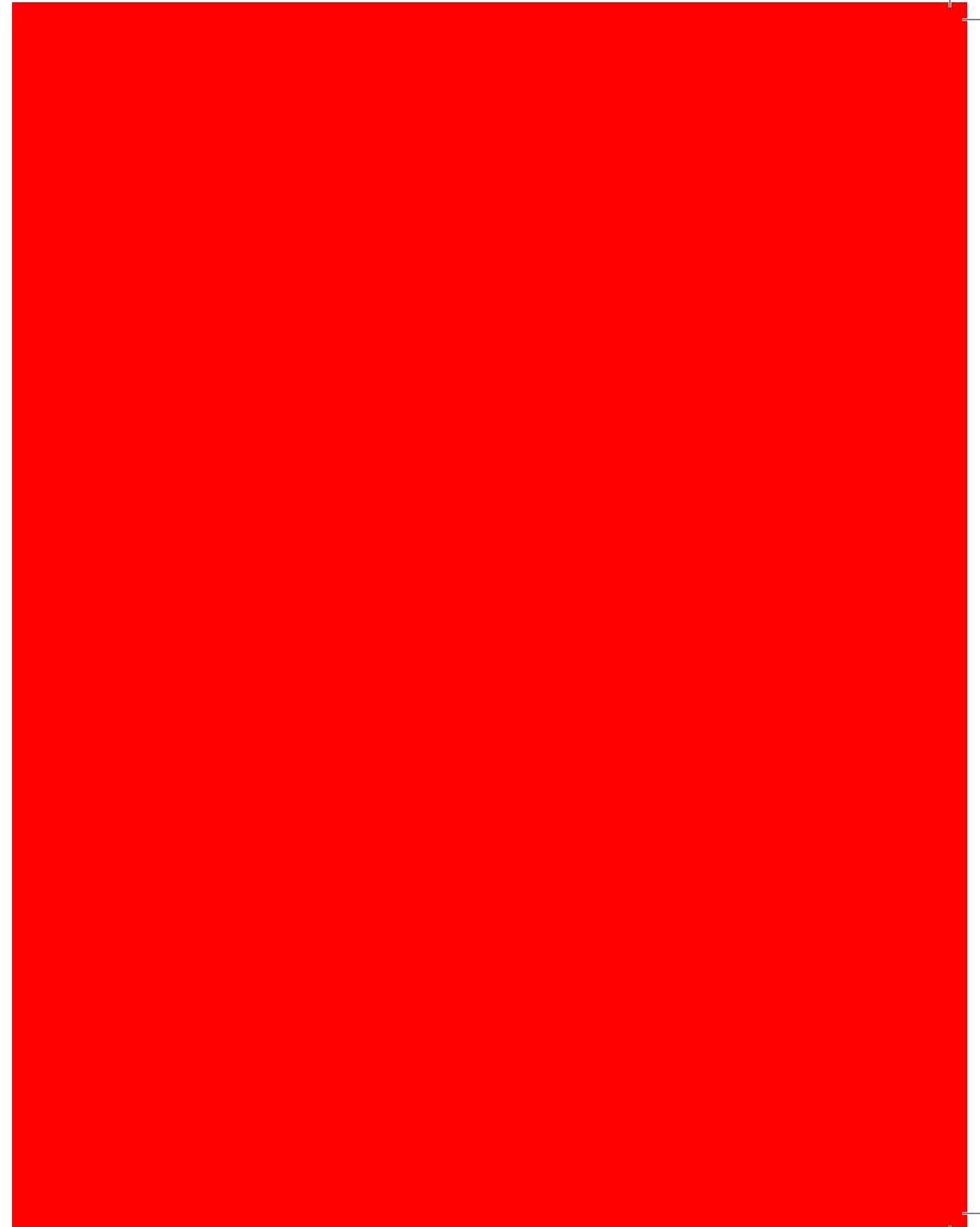
בכמה הפגנות ותקירות אלימות ובהתגברות הפשיעה במקום. בעקבות אירועים אלה הוקמה גדר הפרדה בין הכפר לשכונה החדשה בעומר, אך כתוצאה מאיום בקיות הליך משפטי על בסיס האיסור על הקמת גדרות בלתי עבירות לתושבים לב שטחה של מועצה מקומית – פתחה המועצה בגדר כמה פתחים. אלה הפכו את הגדר לאמצעי הפרדה סמלי יותר מאשר מעשי. בסוף שנות התשעים, בעקבות התערבותם בתיא המשפט, אושירה תוכנית להעברת בני תראבין פעם נוספת לאתר מדורם לרהט, אך האתר שונה פעמים אחדות בגלל התנגדות התושבים. כעת מתבצעות עבודות תשתיות להקנת הכפר החדש באתר הסופי שנועד לכך. עדין לא ידוע متى יעברו אליו התושבים.

מדיניות יהוד המרחיב נגב הובילה אפוא לניסיון לרכוש את הבודדים בתהליך של עיר כפו, במקביל לאי ההכרה ביישובים הבודדים הקיימים. התפשטותה של עומר והגישה כלפי הבודדים בתחוםי גבולותיה המוניציפליים כאלו היו שкопים (ניסיון העתקתם ליישוב אחר), הובילו להקמת הגדר, מהוות חיים פיזי בין שתי האוכלוסיות – היהודית והערבית – ומאפשרת התරחשות פיזית שונה ביחס מרוחבית אחת. הגדר היא אמצעי כוחני להתגבר על הסתיירות התכנונית והאפליה המובנית ולהסתירן, והיא גם מעמיקה את הפרדה ואת אי השוויון.

שאלת הבודדים בכלל, והמרקחה של עומרה בפרט, הם אפוא דוגמאות מובהקות לגישת ה"נפרד ולא שווה" הרווחת במערכות התכנון הישראלי. גישה זו בולטת במיוחד נגב, על רקע סיורוב המדינה למסד את בעלות הקרקע של הבודדים ולהכיר ברוב כפריהם. השארת אוכלוסייה של עשרות אלפיים במצב 'לא מוכר' מוגעת בעדם – תכנונית, משפטית ופיזית – אפשרות למשמש את אזרחותם הילכה למעשה. כך פועלת המדינה יומני-יום להצבת גדרות פיזיות ומוסדיות בין קבוצות של אזרחים על רקע אתני ומעמידי, ומעמיקה את ההתפוררות החברתית ואת הקיטוב הפוליטי במדינה.

שער רביעי
המדיניות של התשתיות

תקסס

חוצה ישראל, חוץ יישמעאל: כביש 6 כמחולל ניתוק

דני ריבינוביץ

צילום

חוצה ישראל, מבט ממערב לכביש אל עבר ג'ת

יאיר ברק

התוואי המתוכנן לכביש אורי מס' 6 ("חוצה ישראל") סומן כבר בשנות השבעים במפה הרעיונית הנלוות לתמ"א 3 (תוכנית מתאר ארצית לככישים). באזור ג'ת לבאה אל ע'רבה הופיע התוואי בצמוד לככיש קיים, שמספרו 444.¹ אבל בשנות התשעים, כשמתוכני כביש 6 החלו לפתח תוכניות מפורטות, הוכנסו בתוכנית המקורית כמה שינויים מהותיים. אחד מהם היה בתוואי הכביש סמוך לג'ת ולבאה אל ע'רבה. בשלושה קילומטרים מדרום לבאה, קרוב לקיבוץ להבות חביבה, סוטה כביש 6 מנתיבו צפונה

¹ ליתר דיק ב深深地 לכביש 580, שהוא המשכו היישיר של כביש 444 צפון.

המקומית ולהמליץ על אישור התוכנית כלשונה. ואمنם ב-1 במרץ 1998 אישורה ממשלה נתניהו את תיקון 24 ל'תמ"א³, ובכך הפכה את הסיטה התוואי מזרחית ואת ניתוק עתודות הקרע של ג'ת ובקה אל ערבית העיקריים הערביים שלהם לעובדה תכנונית מוגמרת. כשלושה חדשים אדריכליים החלטות המשלה מסרה ועדת התchapורה של המועצה הארץית לתכנון ובניה לוועדה המקומית ואדי ערבה-עריוון סדרה של נימוקים קפקיים לדבקותה בתוואי החדש – התוואי שנסלל לבסוף.³ הוועדה המקומית ואדי ערבה טעונה שהתוואי גורם להפקעה נרחבת של אדמות החקלאים? ועדת התchapורה במועצה הארץית מסבירה ש"במסגרת תחלת התכנון ובחירה החלופה נלקחו בחשבון שיקולים של מיעור הפגיעה באוכלוסייה המתגוררת בסמוך לתוואי וחולקה מאוזנת עד כמה שייתן של ההפקעות בין הרשותות הנגויות". הוועדה המקומית ואדי ערבה טוענת שהשוחטים שנוטרו ממערב לכביש ינותקו מן השיטה הבוני ויאבדו לג'ת ובקה כרוזבות להתפתחות בעtid? המועצה הארץית קובעת ש"תוואי דרך מס' 6 אינו פוגע באפשרות ניצול שטחים הנמצאים ממזרח לדרכ' מס' 6".

מכותבה של המועצה הארץית לוועדה המקומית עולה גם שהמעצה החליטה לדוחות רعيון מעוניין שהעלתה בפניה החוקרת הממונה. מתברר שהחוקרת הציעה למועצה הארץית להורות לוועדה המחויזת להcenן תוכנית מיוחדת לשטח הכלוא ממערב לכביש 6 – תוכנית שתבטיח את ניצול המורבב ואת שיפור הנגישות לג'ת ובקה אל ערבית. המועצה דחתה את הרעיון. במתכונת שלמה היא נוקתת לשון פטונליסטיית ומציגת את מה שכ' אחד יודע: "בפני הוועדות המקומיות פתוחה האפשרות ליום תכנון במסגרת החוק". אם אכן תיגרם פגיעה בחלוקת הנתרות "פתוחה בפני המשגים האפשרות להגיש תביעת פיצויים לחוק", ממשיך המכתב בפיירוט הגלווי והידוע. גם את העינה שהתוואי משאיר חלוקות שלא ניתן לנצלן בשל חוסר נגישות דוחה מכתב המועצה מכל וכל. והוא מפנה את הוועדה המקומית ואדי ערבה לפיק"ד "א בהראות תוכנית הכביש, הקובל כי" מיקום סופי של מערבים החקלאים ודרכים הכלכליות שהעסיקו את הוועדה המקומית בבורות ומנסחות היבר. היא קבעה שהתוואי החדש פוגע "בצורה בלתי סבירה" בג'ת ובקה אל ערבית. הוא מפרק מושביהם ומהעתודה הירונית שלהם מאות דונמים, יוצר מטודי רעש ויהום שיפגעו בשכונות מגוריים קיימות ועתידיות, ויצור חיק שיגביל את אפשרות הפיתוח שלהם בעtid ל민ימום. כחלופה לתוואי החדש הציעה הוועדה המקומית להשאיר את תוואי הכביש במקומו לפיא התכנון המקורי, ככלומר לאחד אותו עם רצועת כביש 444, תוך הפרדה פיזית בין שתי הדרכים. "התכנון המוצע לדרכ' מס' 6 ולמחלפים", סיכמה הוועדה המקומית, "בזבזני שיצטצם עד למינימום את הפגיעה במשאבי הקרקע של הכפרים".

ופונה בקשה רחבה מזרחית. במקום להיסלל במערב עמוקה ולבקוrf את השטחים החקלאיים של ג'ת ובקה אל ערבית נסלל הכביש בלב השיטה החקלאי שלהם, מאות מטרים ספורים ממערב לשכונות שבפאתי שני היישובים. מניה וביה חזה הכביש את השיטה החקלאי של שני היישובים לשתי אוניות, מזרחית ומערבית, כל אחת בגודל כאלפיים דונם. הקשת הרחבה שמשרטט הכביש נתן לקטע זה את שמו בפי תושבי באקה וג'ת: 'כביש הרים'. יש בשם זהה הרבה יותר מוגיפה. בעיני המתבונן הפלסטיני מסלול סטיטי הכביש הרה שימושיות פוליטיות. הקשתה הכביש, הם סבורים, תוכנה כדי לא פגוע במחנה צבאי ובשדה תעופה ליד מושב מארן וכדי לצמצם למינימום הפקעת אדמות יהודים. גודל השיטה שהופקע מערבים מעיד, לדעתם, על אiemותם לפיה. הם יודעים שפחות שטח החקלאי היה מופקע לטובת הכביש לו החליטו לבנותו צמוד לתוואי כביש 444, ומשוכנעים שישיקול זה לא ממש עניין את המתכננים.

אבל להסתה הכביש הייתה השפעה אחות, דרמטית עוד יותר, על ג'ת ובקה אל ערבית. שני היישובים הערביים הללו צוחכים במחירות, והם זוקקים בדחיפות לשטחי בנייה חדשים. הבעיה היא שהתקפותיהם האורבניים אינה יכולה להיעשות אלא מערבה. במורה חסומים אותם כביש אורן, 674, יושבים סטודנטים, וממערב הכו היקוק. בצדון ובדרום הם נשקים זה לה ולישובים אחרים. המתחם החקלאי במערב הוא עתודות הקרקע האחרונה שאליה הם יכולים להתפשט בעtid. במצב זה מיקומו של כביש 6 בלב השיטה החקלאי במערב כמוה כהצבת מחסום בלתי חדיר שמנתק ביום ויפריד גם בעtid את המירוקם הערביי במערב מהשיטה שנלכד ממערב לכביש.

בנובמבר 1996 גיבשה הוועדה המקומית לתכנון ובניה ירושן-ואדי ערבה, המייצגת גם את ג'ת ואת בקה אל ערבית, את הסטייגוותיה מהתוואי המעודכן, ושלחה אותן לוועדה המחויזית (מחוז חיפה). הסוגיות שהעסיקו את הוועדה המקומית בבורות ומנסחות היבר. היא קבעה שהתוואי החדש פוגע "בצורה בלתי סבירה" בג'ת ובקה אל ערבית. הוא מפרק מושביהם ומהעתודה הירונית שלהם מאות דונמים, יוצר מטודי רעש ויהום שיפגעו בשכונות מגוריים קיימות ועתידיות, ויצור חיק שיגביל את אפשרות הפיתוח שלהם בעtid ל민ימום. כחלופה לתוואי החדש הציעה הוועדה המקומית להשאיר את תוואי הכביש במקומו לפיא התכנון המקורי, ככלומר לאחד אותו עם רצועת כביש 444, תוך הפרדה פיזית בין שתי הדרכים. "התכנון המוצע לדרכ' מס' 6 ולמחלפים", סיכמה הוועדה המקומית, "בזבזני שיצטצם עד למינימום את הפגיעה במשאבי הקרקע של הכפרים".

המועצה הארץית לתכנון ובניה דנה בהסתיגוות הללו בסוף 1997 ומינתה חוקת שתפקידיה היה להעניק חלופות שונות. בפברואר 1998 החלטה המועצה הארץית לדוחות את השגות הוועדה

³ מדובר במתכונת שלחה שעטה שימוש מושכל ב"נויספיך" תכנוני. בסמכותנות הגמונייה

2. באותה תקופה היה לג'ת ובקה מעמד מוניציפלי של כפרים.

יחסים בין קטגוריות באופן שהכתיב מראש המסקנה הרצiosa ועיצב מציאות שתתקבל כבלתי נמנעת. וכאיilo כדי לזרות מלה על הפעמים ניסחה את הנימוקים האקסימוטיים, שהטו את הכה ננד התושבים, במכבת שנשלח לנציגיהם שלושה חדשים אחרי מעשה. זהה תקשורת חד-צדדית הדומה לאיגרות מטרופוליטניות (*dispatch*) שאימפרטורים נהגו בעבר הרחוק לשולח לנ廷יהם במושבות.

כביש חוצה ישראל, זה שהביעה לחבר – את הפריפריה למרץ, מובללים לתעסוקה, מצוקה לשגשוג, אנשים אלה לאלה – נמצא בדיעד מפרייד ומונתק. לרוב המובללים ידועי המצוקה בפריפריה אין רכב פרטי, והנאותם ממזים התchapורה המעצב במידה רבה את מדיניות התchapורה של ישראל אינה רק ה-21 מוגבלת. אך המקרה של ג'ת ובאה אל ע'רבה הוא תיזורת לכך שהפריפריה בישראל אינה רק גיאוגרפיה – בצפון ובדרום. בלב הארץ שוכנת פריפריה אתנית כלכלית בולטות של פלסטינים אזרחי ישראל. אלה ראו בעיניהם כלות איך מחלפים, שהם שסתומי החיבור של עורקים חיווניים, ואזררי תעשייה – תחנות כוח כלכליות – מתחזקים מהם ונצמדים ליישובי היהודים, ועתה מצאו עצם מנותקים אפילו מהשטחים החקלאיים שבגבולם. החציה בינם לבין מושתתם החקלאית סימנה עבורה גם ניתוק מן הסיכוי להתפתחות עירונית בעתיד.

תקסס

"כביש המנהרות" מלמטה ומלמעלה

יעקב גרב

צילום

כביש המנהרות, מבט מגילה לעבר בית ג'אלה

יאיר ברק

רצועת תנוועה עילית ושתי מנהרות מאפשרות לנוסעים לעקור את בית לחם בדרך לגוש עציון ולהברון. זהו חלק מפתרון הנדסי-מורחבי תלת-ממדי לבעה פוליטית: מצד ניתן להכיל שני עמיים עזינים במרחב אחד ובמגע מזערי. אלא שלכביש החותך מעל בית ג'אלה (אחת משכונות בית לחם) ותחתיה בעיota משלו. הכביש נעשה מיטה לירוי, ועל כן דרושה כאן שמירה על התשתיות והתערות מותמדת בשימושי הקרקע ובמעמדם של תושבי הוואדי.

התמונה צולמה משלוי שכונת גילה. מצד שמאל נראית כביש המנהרות היוצא מהמנהרה הקצרה ומוביל לצומת גילה ולירושלים; מצד ימין – המנהרה הארוכה מתחת לבית ג'אללה, המוביל לצומת אל חادر ולגוש עציון. ברקע בתיה בית ג'אללה, ובאמצעו הוואדי נראים מטעי הזיתים של ביר עונה שבבית ג'אללה. פרויקט הכביש העוקף והולם באמצעות התשעים, ובאנטיפאדה האחורונה הוסיף בצד הנשר הפונה לבית ג'אללה קיר בטון להגנה מיר. צמודה לגשר, אך בקושי נראה לעין, ניצבת גדר ביחסו (תיל, חיישנים, דרך טשטוח). בקשת השמאלית ביותר, ובצד הפונה לגילה מערכת מצלמות על עמוד, המשמשות למעקב ביום ובלילה.

תחת הקשת האלגנטית ובאוור אחר הצהרים, הוואדי אפוך שלוה, אולם רק למראי עין. קללה סרבית אומרת "הלוואי שהביתה שלך יופיע בשידור כי בסיאן-אן", ובתי בית ג'אללה אכן נראו בראשות סייאן לעיתים קרובות בתחילת האינתיפאדה השנייה. חלום הפכו לעמדות ירי שמהן נורתה אש (לפעמים קטלנית) על התנועה החולפת בגשר ועל גילה שמאחורי, והישראלים פתחו באש נגדית על בית ג'אללה. הכביש שלמעלה נסגר לעיתים תכופות, וגם כנסתת היתה הנסעה בו חוויה מפחידה; נוסעי האוטובוסים נהגו להתכווף ונאנחו בהקללה כשעברו את הגשר בשלום. למטה נלכדו תושבים ערבים בחילופי היוי. אמהות בגילה ובבר עונה מחזיקות קליעים שאספו בחדרי שנייה ובמכנויות. בתים רבים בבית ג'אללה נושאים לוחות המציגים את שמות המדינות שישו בשיקום לאחר היר.

העבודה החקלאית בוואדי, משני צדי הגשר, אסורה עכשו. לתושבי בית ג'אללה קשה להגיע אל עצי הזית שלהם מצד של גילה, וכולם (ביחוד עובדים המנסים לעבור לישראל) נתונים להשחת עין המצלמות שלל הגשר. תושבי ביר עונה נמצאים במצב מוזר: אף-על-פי שמרכו חיים בבית ג'אללה ובבית לחם, הם סופחו לישראל שנים רבות לפני שנודעו להם על כך. אחרי שהגשר נבנה הם חזרו למים ולקווים טלפון בישראל ונדרשו לשלם ארונונה. ב-1997 ביצשו לקבל תעודה תושב ירושלים. לבסוף, ב-2004, אלה שגורו במקום משנת 1967 קיבלו תושבות. האחרים ערכו ועדין חיים בבתייהם כשהברשותם אישורי כניסה זמינים בלבד.

כביש המנהרות הוא רק אחד מככיבים עוקפים ורבים, וכולם יחד מהווים רשת כבישים גדולה בת מאות קילומטרים – תאומה הכרחית של התחנחות של המערבית בגדה המערבית אחרי הסכם אוסלו. מערכת זו היא חלק מניהול הנידות, שהוא שם נרדף לכיבוש: היא מאפשרת תנועה ישראלית בשטחים (ובכך הופכת את גוש עציון ואת מעלה אדומים, למשל, לפורורים של ירושלים, שהגישה אליהם נוחה); והיא מגבילה תנועה פלסטינית (באמצעות מحسומיים, חסימת כבישים, אישורים, עוצר וכו'). הכביש מייצג את השאייפה הישראלית לתנועה חופשית ואת התחנכות הפלסטינית לכיבוש.

טקסט

סוגרים את הים, מפריטים את החוף, מנפיקים את הבריאה
alonah vrdi

צלות

חיפה, "מגדלי חוף הכרמל (מרידיאן)", מבטמן הגשר
עמיית גרון

בעת אישורה של תוכנית "מגדלי חוף הכרמל" היה בתוקף איסור על בנייה פרטית למגורים למרחק 100 מטר מן החוף. במדינת ישראל כ-190 ק"מ של חוף, ובברוז חלקו הגدول היה תפוס על ידי מפעלים, מתקני תשתיות ובסיסי צבא. בעת בניה מגדלי חוף הכרמל בעשור האחרון של המאה הקודמת נותרו בממוצע כ-2 ס"מ חוף פניו לכל תושב ותושבת ישראל.

2 ס"מ בממוצע להשתרע על החול בبوكר ולהקשייב לגלים,

- 2 ס"מ בממוצע לצועד לאורך החוף ולהקיף את קצף האדוות,
- 2 ס"מ בממוצע לבנות ארמונות בחול,
- 2 ס"מ בממוצע לאכול אבטיח ולבחוות בגלים,
- 2 ס"מ בממוצע לעשوت אהבה על חוף הים בלילה.

אך הייתה שעת הים והחוף והבריזה ניתנת למכר, נלקחה נחלה הכליל, הוקפה בגדר ושווקה לכל המרבה במחair. המבנה, שלפי התוכניות היה אמרו לקום בניצב לחוף, אושר בתוכנית כ"מלון דירות". חלק גדול מהדירות נמכר כדיות פרטיות לכל דבר. מי שהיה אמרו לוודא שייבנה בהתאם לתוכניות ולא ייחסם את הנוף, לא עשה זאת. גם מי שהיה אמרו לוודא ישמש לתתיירות (שאלמלא כן לא היו מאושרים את בנייתו פחות ממאה מטר מקו החוף), לא עשה את מלאכתו.

עד הקמת מגדלי חוף הכרמל נהנו תושבי שכונות נווה דוד – מעברו המזרחי של כביש הכנסה לחיפה – מנוף ומבריזה. עתה גותרו עם נזוי בלתי מוגבל של בטון. הקיר האקוסטי שנבנה על מנת להוחיק את רעש הרכבת מידי המגדלים מטיח אותו בעוצמה גדולה לשירותם מונימס אל דيري השיכונים הצניעים שבසמוך. ראש עיריית חיפה בזמן הקמת המבנה תרך בו בטענה שיקדם את התתיירות, את התעסוקה ואת הכלכלת. ראש החברה הכלכלית של חיפה אמר לתושבים: "עד עכשיו אתם נהניתם מן הים, עכשיו והتور של מישוה אחר". כך מצטרפים "מגדלי חוף הכרמל (MRIIDIAN)" לחומות הבטון המפוזרת בין תושבי המדינה לים. המיזמים הללו, הבנויים לאורך החוף בנהריה, בחיפה, בחדרה, בהרצליה, בתל-אביב ובאשקלון, משוקרים נור בבלתי מופרע של חחול עד האופק, שקיימות מריהבות, חול לבן וניתוק מכל מי שאינו יכול לשלם מאות אלפי דולרים (אם לא יותר) עבור הנאה זאת. כולם נבנו בתואנה שהם מבני תעירות,ומי שאישר אותם ותמך בהקמתם ידע על-פני רוב שהוא מצג שהוא. לא נדרש תחכים וב כדי לדעת: בכפולות אמצע בעיתוני סוף השבוע שיוקו את הדירות כדיות פרטיות.

אבל תמיד היה מי שהתנדב לתרץ שזה טוב כלכלת. גותרו עוד כמה פיסות חוף שאין עליהם מגדלי יוקרה. הרבה פחות מ-2 ס"מ ללכנת על החוף, לבנות ארמונות בחול, לאכול אבטיח, לבחוות בגלים ולעשות אהבה בלילה.

אפיילוג

הפרדה והפרטה¹

נדִי אלגָזִי

צ'לום

ארסוך, מבט משמרות חוף השרון אל שורת הבתים הקרובה לים
אורית סימן-טוב

"הקו הירוק לא משפייע על השוק" אומרת הקוטרת במוסך הכלכלת של הארץ (14.6.2005). זו כתבה על היישוב הר אדר, בעצם דיווח עיתונאי מעורבב ביחס ציבור ובהזמנה מובלעת להשיקע ("עליות מחירים של 15 עד 20 אחוזים בשנה האחרון", מבטיחה כוורת המשנה). הר אדר, שחלקו הקטן בתחום ישראל ורוכבו מעבר לקו הירוק, מדורג "במקום השישי מבחינת חוסנה הסוציאו-אקונומי של אוכלוסייתו", כותב אריק מירובסקי. איזה ניסוח עדין לתיאור אחד היישובים האמידים בישראל. הם לא עשירים, הם חסונים.

¹ גרסה ראשונית של מאמר זה הופיעה ביוני 2005 באתר [הוקץ](http://www.haokets.org.il)

בלי חמושים. בלי יריות. הפגנות של צעירים וזקנים, נשים וילדים. הפגנות של שכנים, שהגדר תפריד אותם גם אקדמיים וממקורות פרנסתם. הפגנות שדוכאו בגז מדמי' וברימוני הלם ובכדרי גומי ובירי חי. בפברואר 2004 נהרגו שלושה מפגינים. עבשו אפשרות לשחוח שזה קרה.

עתה, כשהגדר עומדת, עורך הנדלן¹¹ עולה בכל התנהלות המعتمد הבינוני-הגבוה. ממש אותו דבר ואני במו עני בהתנהלות צוין, כמה קלומטורים ממזוח לוכבי-אייר: עם הקמת הגדר מיבשים את מעי השסק, הגיאבה והתחופים של תושבי ג'ויס, והם לא יכולים עוד להגע אליהם בקניות ולשוך את תוצרתם. עבשו כשי"הعربים בצד השני", מרכיבים את התנהלות פי 11. עצי הזית נעלרים ונמכרים בישראל, ובמים מהם מקשיטים את החירות אלה המבקשים להוסיף נוף אותנטי לחצר הבית צמוד הקרקע. הבולדוזרים מישרים את השיטה והבנייה מתקדמת. העיתונים מסרו כי חלק ניכר מהרחובות צופין מבצעת חברת הנדלן¹² לידר קומפני, הקשורה לאייש העסקים לוב לביב. הגבעות הופכות מהר מהר מאד, לנדלן¹³, וגם כאן מבטיחה החברה הקבלנית שי"צופים עלייה בערך היישובים באזור". משרדי התיווך בשרון מוכרים את הבטים בהתנהלות צופין בתורו "כוכבי-אייר החדש", "צורי-יגאל הבא". המקום נקי, מבטיחים – או כמעט נקי – מערבים. אפשר לנוקוט.

כל אורך מערכת גדרות ההפרדה נמשכת תנופת התנהלות. שרון ידע היטב מה עשה במהלך ההתקנות: הוא העביר הילוך. הוא התעמת עם הקיצוניים במתנחלים, המסבירים להבין שכדי להבטיח את ההר צריך לפחות פעמיים ליותר על גבעה; שימוש לתת לפלסטינים לנחל את המצוקה בעזה ובמרוצי האוכלוסייה הגדולה בגודה עצמה. בינוויים נבנות עוד לפני ייחדות דיור בהתנהלות. זאת הסיבה לבנייה המהירה בין הגדר לקו הירוק בצפון ובאלפי מנשה ובבית"ר עילית ובמודיעין עילית ובמعلלה אדומים ובמקומות נוספים. לא בעמקי השטחים הכבושים – את זה משאים כרגע לגורען הקשה.

חשוב לא פחות: הבניה זו היא חלק מברית פוליטית מתחדשת בין מנהלי מורשת שרון למעים הבינוני-הגבוה המכחש שקט; המכפש מקומות שקטים – בלי ערבים, בלי עניים; המקיים את הוילות שלו בחומות בטון ועליהן שלטיים המזהירים כי המקום נמצא בהשחת חברות טרייה; המקיים את יישובי בחומות בטון דקורטיביות – רואו את חומת העפר המפרידה בין קיסריה לג'יסר איזורקה; המגדיר את עצמו היטב בחומות חברות, תוך פירוק שידי מדינת הרווחה ופינוי שידי הניעות החברתיות המוגבלת של העבר. הגדר היא חלק ממערכת שלמה של גידור ובידול, של תהליכי הפרדה והפרטה.

הפרדה והפרטה, גידור ובידול אלטניים ומעמדיים אינם קשורים זה לזה ורק בקשר אנלוגי או מטאפורי. התהילכים שלובים אלה באלה. תהיליכי הפרטה של שנות השמונים והתשעים הטבעיוו חותמים על מאות אלפיים מתושבי ישראל; הם כירסמו בביטחונם העצמי, במודעותם לצוויותיהם. לאחר ההתקפה על מערכות הביריאות והחינוך מצאו עצמם רבים מוחלשים כשהתוחבה המתקפה על זכותם לעבוד בכבוד, כאשר נשים חד-הוריות מצאו עצמן מוכrazות "סרבניות עובדה" וモבותלים הוכrhoן, במסגרת "תוכנית ויסקונסין", לשפץ את קורות החיים שלהם בדרך לעבודות הדחק שנכפו עליהם. הם מצאו עצם מופדים מדי, מופרטים מדי, מכדי שיוכלו להתנגד ביעילות להמשך התפזרותם של המרחב

הaicלוס הריאוני, ממשיכה הכתיבה, התבצע בשיטת "חבר מביא חבר". גם זו דרך יפה לתאר את מפגש האליטות: בהתאם ב-1986, התישבו במקום "ארגוני הביטחון והטלויזיה הישראלית" שהביאו אלה את אלה. ביום מתגוררים בו "אנשי עסקים לרוב, המנצלים את מקום הטוב, כ-40 דקות בלבד בתל אביב, את בידודו היחסוי ואת המגרשים הגדולים". בידודו היחסוי? על מה הם מדברים? בלבד מוגדר כביש מס' 1 המחבר את תל-אביב לירושלים. זו לא פריפה אמיתית שמנתקת ממוקדי כוח חברתי, חינוכי וככללי. בידוד" היא מילת צפן הרמזותכאן למשהו אחר. אולי הכוונה למקום מוגדר חברתי, מובל היבט מגוון של בלתי-רצויים? היישוב נמצוא, מוסף הכתב, "על כל כפרים ابو גוש, בידז'ובית סוריק, והקיבוצים מעלה החמישה וקiryat ענבים". והוא זה פלא: העربים קרובים, אך היישוב מבודד היטב. יש בהם ערבים טובים (באבו גוש) וערבים (התושבים הפליטים של בית סוריק ובידי, קובייה וקטנה), ובכל זאת, ולמרות הקירבה לאגדה המערבית, "הקו הירוק לא משפיע על השוק": הקונים ממשיכים ל凱נות בתים וערך הוילות עלה, על אף שהליך ניכר מן היישוב ומצא בשיטה מסוימת בפועל. אלה מתנהלי המعتمد העליון, בעלי דגלים כתומים.

הר אדר שיר בעצם לדירה ארוכה של יישובים שקרו ווורחבו בשנות השמונים והתשעים לאורך הקו הירוק, בצדדים לו או ממש עליו. כוכבי-אייר וצורי-יגאל הם דוגמאות נוספות. הם לא הוקמו שם במקרה: הם היו חלק מתוכנית מסמוס הקו הירוק של אריאל שרון, לעיתים שור החקלאות, לעיתים שור השיכון, לפרקם שור הביטחון ותמיד-תמיד שור התנהלות והכיבוש, הזוחל והדוחה, הפרוע והסביר, המתנקק ועמוק. אלה היו יישובי הספר החדש של שנות השמונים והתשעים, שנים של הפרטה ו"תהליך שלום". לא עיריות פיתוח ומוסבים על הגבולות, בספר, אליהם שלח ברגורין את העולים החדשין, בייחוד המזרחיים, בשנות החמישים. זו ציונות אקסטריה עם גג רעפים אדום ודשא מודבק. יישובים אלה כולם נעמדו לטשטוש את הקו הירוק, ללכטם ולהריגש בעלי וلتתומך בתנועת התנהלות האידיאולוגית בעוזת התנהלות המعتمد הבינוני-הגבוה בעtid הירוק, וכן לחסל ברית פוליטית בין הימין הקשה המתנהל בין מין החברתי הרכ, המתביש.

אין ספק שהפרויקט הפוליטי הצלחה: מי שגר על הקו הירוק רוצה ורק קצת יותר – קצת נור, קצת בטיחון, קצת סייפה. מי שגר קצת בתוך הגדר המערבית מתחילה להריגש ש"הקו הירוק כבר לא רלוונטי" (עם זאת, צריך להזכיר את אלה שחרגו מן הכלל וגילו הزادות עם סבלם של שכנים – למשל תושבי נירית ומבשרת ציון). וכשצריך לכורות "מטעמי ביטחון" את הפרדס של אלמנה פלטינית ענייה הצמוד לוילה של הוד מעלה שור הביטחון מופז בכוכבי-אייר, אף אחד לא עוזר לשאול: מה הוא עושים שם בכלל?

הישובים האלה סבלו בשנות האינטיפאדה השנייה, הפתוחה בהם נערץ, ועם סיומה הם חווים פרווח. יש הסבר פשוט לשאלה מדוע אף קונה פוטנציאלי לא שואל על הסמכות לקו הירוק בהר אדר: בכך הוא קמה גדר ההפרדה – על האדמות הנזולות של בית סוריק ושל בידו. סיופה קטע, זוחל. בשני הקרים האלה, שעבשו "مبודדים היטב" מהר אדר, נערכו במשך חודשים הפגנות עיקשות נגד הגדר.

החברתי שנקט ביחסות ובגדרות: הרוחבות והגנים, מבני הציבור והחינוך, המוחבים הפתוחים והחופים – כולל חלק מנכסי הציבור המשותפים; סבבים מתגבשות קהילות להגנתם. תהליכי ההפרטה וההפרדה מזינים זה את זה: התפוררות המוחבים הציבוריים והפרטת הנכסים הקולקטיביים שחקו את מוקדי ההתארגנות המשותפים; השפלת המשיתית של עני הארץ ועובדיה והפיכתם לציור של פרטימס הנאבקים על קיומם, אישיש לגולם, פוררו מצינן את הקבוצות שיכלו להתייצב להגנת נכסים אלה. וכמוון, מי שזכה יתו החרטויות נרמסו, מי שחווה על שרו את תהליך ההפרטה, לא יילחם להגנת זכויותיהם של אחרים – ודאי לא של הפלסטינים, שהגדיר נתקה אותם ממקורות מחיתם, קרע את המרכיב החברתי והכלכלי של קהילותיהם ונלאה אותם במובלעת.

גידור ובידול אינם ייחודיים לחברה הישראלית. הם מלאים את הקיטוב המعمדי הגובר בחברות רבות בעולם; מושבות מוגדרות קומות למשל גם עברו אנשי עסקים זרים לדשנחאי ומאות אלפי תושבים מתושבי קליפוניה המבויסטים – מיליוןים ברחבי ארצות הברית – חיים בקהילות מוגדרות, חלקן מוקפות חומות ממש. בסוף 2005 הוחל בהקמת השכונה המוגדרת הראשונה ברמת-אביב עברו האלפיון העליון. אין זה מקרה שהימים העיקרי בפרויקט – חברת אפריקה-ישראל שבשליטה איש העסקים לב לביב – מעורבת בכמה מיזמי הבניה הגדולים ביותר בתנהליות, מקלט כביש חוצה ישראל, זכתה במכרז להקמת בית-הסוהר המופרט הראשון בישראל. תושבי הר אדר אינם היחידים המבקרים להסביר ממצוקתם של שכנים העניים ולחשוף שלוחה ושקט מאחוריו חומות וגדירות. אך במצבות המקומית, בנוף הארץ זה, יש לתהיליכי הגידור וההפרדה עצמה מividת משום שהם מתרחשים מרחב קולונייאלי. תהיליכי הגידור וההפרדה פועלים על קהילות מהגרים שהtrapו בתהיליכי ההגירה, שאורגנו ויושבו, הוקטו והועברו על-ידי "המוסדות המישבים" והמדינה. בנוף עצמו הוא תוצר של תהליך נישול ארוך טווח, המאפשר לקבוע "עובדות בשטח" בקהל ורבה לכיך בעזרת ענק ובולוזר ודר. התהליך הקולונייאלי יוצר כל העת גדרות ופורך אותן מחדר, מגדר את הקויים, המסופח – כדי להתקדם להלאה אל תחום הספר החדש. הוא הופך את המתיישבים עצם לספר נייד. בתור שכאה, הם זוכים לפROYויליגיות זמניות, לא לזכויות קבוע של אזרחים, אלא למunkenים ולתמריצים מטעם "המוסדות המישבים", ול"יחס מיוחד" מטעם הרשות המקדמת את פרויקט התנהלות. אך אלה זכו יותר מאשר שבירות ומוננות. הן מותנות בנסיבות המתישבים להשתלב בתהיליך הקולונייאלי ולספג את האיבה שהוא יוצר; הן מסכנות את המחזיקים בהן הופכים – הם וילדיהם והיקרים להם – לחומה חייה, חומות אדם בתנועה, קורבנות פוטנציאליים להתנגדות הנואשת של המנושלים.

ואכן, גדרות ההפרדה הוקמו לאחר גל פגיעות באזרחים ישראלים במהלך הימים העקובים מדם של האינטיפאדה השנייה. הן נבנו תוך ניצול הימים השחורים של דיכוי אלים של האינטיפאדה בשיטות, של חנק המחאה האזרחית, של חוליות המתאבדים. אבל הפרויקט היה מושגתו מרחיק לכת הרבה יותר: פרויקט של סיוף שיטתי וקייזץ הגדה המערבית לשמרות ילדים מגדרות. וחשוב מכל: הגדר הוקמה

על גב הפחדים, בניצול מהושב של פחדים אמייתים ושל סבל ממשי.
על פחדים אפשר לבנות. בעир גדרות תיל. אפשר גם לעשות רוחחים נאים. השאלה העיקרית היא איך נחיה, אנו וילדים אחרים, מאחוריה.

**על המשתתפים בספר
הצלמים**

יאיר ברק

נולד בישראל (1973), מתגורר ועובד בתל-אביב. בוגר בחצאיינות של המחלקה לצילום, קמරה אובסקורה, תל-אביב (2000). צלם, אמן, ראש המחלקה לצילום בבית-הספר מנשא לאמנות, תל-אביב. **תערוכות יחיד:** 'נופי מפלט' (גלריה נגה, תל-אביב, 2003); 'עבדות אדמה', מוזיאון חיפה, (2005). **תערוכות קבוצתיות:** אוסף ז'אק ונינה אוחנה לאמנויות ישראליות, (מוזיאון תל-אביב, 2003); 'חידת דיר' (גלריה בית האדריכל, יפו, 2001).

עמית גרון

נולד ביהוד (1969), מתגורר ועובד ביפו. בוגר בחצאיינות של המחלקה לצילום, האקדמיה לאמנות ועיצוב בצלאל (1997). **תערוכות יחיד:** 'נוף' (галריה קמרא אובסקורה, תל-אביב, 1998); 'נוף', גלריה המחלקה לצילום ע"ש בלאנש ורומי שפירא, בצלאל (1998). **תערוכות קבוצתיות נבחרות:** 'דיזיין וਆישן' (מוזיאון תל-אביב, Aspirations, 2003); (галריה רייפל, קולומבו-אוחני, ארצות-ישראלית, 2001); תערוכה נודדת: 'באנוס-איירס, ארגנטינה, סנטיאגו, צ'ילה'; 'פרס האמן הצער' (בית אגדות הציירים והפסלים, תל-אביב, 2001); 'כתמים' (מוזיאון ישראל, ירושלים, 1999).

אורית סימן-טוב

נולדה בירושלים (1971), מתגוררת ועובדת בירושלים. בוגרת בחצאיינות של המחלקה לצילום, אקדמיה לאמנות ועיצוב, בצלאל (1997). **תערוכות יחיד נבחרות:** 'שעות פנאי בישראל' (галריה A.R.C. שיקAGO, ארצות-ישראלית, 2004); 'ארכיאולוגיה של עיר' (מוזיאון חיפה, 2001); 'צליניות 2000' (галריה הקיבוץ, תל-אביב, 2000); 'פנאי בישראל' (галריה ברוטפאבריך, ברלין, 2000); 'ברלין' (галריה קמרא אובסקורה, תל-אביב, 1999). **תערוכות קבוצתיות:** *Manufactured Self* (המוזיאון לצילום עכשווי, שיקAGO, ארצות-הברית, 2005); תבנית נוף: הערה על צילום הנוף המקומי' (галריה לאמנות אוניברסיטת חיפה, 2004); 'תלבושת איחוד' (галריה בית האדריכל, יפו, 2002); 'מרחב מהיה – קרוב ורחוק' (מוזיאון הרצליה, 1998).

הכותבים

גדי אלגזי

פעיל פוליטי וחברתי. מאוקטובר 2000 פועל במסגרת הקבוצה הערבית-יהודית תעauss גנד הביבש ולמען שווון. היסטוריון המתמחה בהיסטוריה החברתית והתרבותית של ימי-הבינים והעת החדשה המוקדמת ומלמד באוניברסיטת תל-אביב.

תמר ברגר

כותבת בנושאי המקום הישראלי, התרבות האורבנית והמרחב. מלמדת קורסים בנושאים אלה באקדמיה לאמנות בצלאל, במללת בית ברל ובמחללה הדסה, ירושלים. ספרה **דיאינטס בשטור** (הקבוץ המאוחד, 1998) מציג את הארכיאולוגיה המורכבת של אדר דיזנגוף סנטר לבב תל-אביב. פירסמה מאמריים בנושא התרבות הישראלית והמקום הישראלי בכתביות שונים. משלימה עבודות מחקר מקיפה על נמל התעופה לוד-בן-גוריון.

יעקב גארב

עוסק במילדי החברתי של נושאים סביבתיים ואורבניים. פרופסור אורח באוניברסיטת בר-און (ארצות-הברית), מרצה באוניברסיטה העברית וחוקר במכון פולוסהיימר למחקרים מדיניים. בעשור האחרון עסק במחקר וייעוץ באקדמיה, בסקטו הפרטוי, הציגו ובסגור השליishi בארץ-הברית, ישראל וαιロפה. מתמחה בפרויקטים הדורשים מחקר בינתחומי המשלב שיטות איקו-טניות ומטניות המכוון לעיצוב מדיניות.

רלי דה פריס

אמנית וأدרכילת נוף. למדה אמנות ועיצוב תפארה באוניברסיטת תל-אביב, ציור אצל רפי לביא ואדריכלות נוף בטכניון בחיפה. עיצבה תפארה למחוזות בהבימה ובקאמרי. הציגה ציור ופיסול בגלריה נגה בתל-אביב, במוזיאון ינקו דאדא בעין הוד, בגלריה הקיבוץ בתל-אביב ובמשכן לאמנות בעין חרוד. עבדתה 'תנוועה במרחב הפוטנציאלי' כלולה בקובץ **נשים בדורות**, בהעריכת הנרייט דהאנ-כלב, ניצה ינא וניצה ברקוביץ (אוניברסיטת בן גוריון וחוגול, 2005). פרויקט הגמר שלו בטכניון עוסק בתכנון נוף

בג'יסר איזורקה. תיכננה ועיצבה גנים פרטיים ואת גן הזיכרון במושב משמרת.

שולוי הרטמן

אנתרופולוגית חברתית, מוסמכת אוניברסיטת מנצ'סטר, אנגליה. עסקה בעבודה מחקרית בקרוב בדואים בסיני, מחקר יישומי בקרוב אוכלוסיות מוחלשות וייעוץ חברתי במסגרת הcntת תוכניות מטהר. לאורך התקופה בה לימדה באוניברסיטה תל-אביב, ריכזה פעילות ציונית של מרצים נוכחים הצביעו, בעיקר בנושא זכויות אדם ואזרח. נוהלה פרויקט חינוכי ורחב היקף בעקבות חביבה שעיסק ביחסים בין יהודים לעربים בישראל. פעליה בארגונים שונים לשינוי חברתי, רכזת הפעולות הציבוריות והחינוך של עמותות 'במקום – מתכננים למען זכויות תכנון'.

אורן ואקנין

נולד בשכונות תלפיות בירושלים (1955) ומשם עבר למוסדרה לבית סבו וסבתו עד ש"הבתים החדשניים" בקריות יובל יהיו מוכנים. קולנוען שלא פעם עברה בו המחשבה להיות אדריכל. בין סרטייו: *געגע צריכה הרבה מים* (1999) ואדוניות הקולות (2002).

אורן יפתחאל

מורצה במחלקה לגיאוגרפיה ופיתוח סביבתי באוניברסיטה בן גוריון בנגב. בעבר לימד באוניברסיטאות בארה"ב – הברית וออוסטרליה והיה עמית מחקר במרכז שלום, וושינגטון. בין ספריו: *Planning As Control: Policy and Resistance in a Divided Society*, Pergamon (1995); *Ethnic Frontiers and Peripheries* (with A. Meir, eds.) Westview (1998); *The Power of Planning* (ed. with Hedgcock, Little & Alexander) Kluwer Academic (2002); *Ethnocracy: Land, Politics and Identities in Israel/Palestine*, Penn Press (2005)

שי לי כהן

אדריכלית ואוצרת הגלריה בית האדריכל, יפו. סדרת התערוכות **מקומי** באצירתה בוחנת היבטים חברתיים של המרחב הישראלי. סיימה תואר שני במכון כהן להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיון, אוניברסיטה תל-אביב; מוסמכת לארכיטקטורה של הטכנון; בוגרת תואר ראשון באוניברסיטה ותולדות האמנויות, אוניברסיטה תל-אביב; בוגרת הסמינר החדש לאוצרות, תיאוריה וביקורת, קמראת אוביסקורה, תל-אביב. מרצה בחוג לעיצוב פנים בمسلسل האקדמי של המכללה למנהל.

חיה נון

סיימה את לימודי התואר השני בגיאוגרפיה ופיתוח סביבתי באוניברסיטה בן-גוריון. עבדהgamr שלה עוסקת בכפרים הבלתי מוכרים הממוקמים בתחום השיפוט של עומר. באמצעות התשעים כיהנה כМО"ל תנועת שלום עצשי, ובעשר השנים האחרונות עסקה בהקמה, קידום ופיתוח של ארגונים העוסקים בשינוי חברתי. נמנית עם מקימי ופעיליו של הפורום לדוקים ושוויון אזרחי בנגב, וכיהנת כחברה במועצת המקומית עומר.

אלונה ורדי

מרכזת פרויקט סביבה וקהילה של ארגון 'שתיל', שנועד להעצים אזרחים, במיוחד אלו המרווקים מוקדי כוח, להთארגן ולפעלו באופן אפקטיבי למען סביבתם ולהשפיע על מערכת קבלת החלטות בכל הנוגע לקהילה ולסביבה בה הם חיים. נולדה וגדלה בחיפה, ובילתתה את מרבית שנות נעוריה על חוף הים, שהיא אז אף מכל יוזמות נדל"ניות.

חיים יעקובי

ادرיכל ומתכנן, פוסט-דוקטורנט במרכז ללימודים המזרחי התיכון, אוניברסיטת בר-אילן, קליפורניה. מחקריו ומאמריו עוסקים בנושאים פוליטיים, תכנוניים ותרבותיים הקשורים למרחב בישראל. עורך הספר *Constructing a Sense of Place: Architecture and the Zionist Discourse*, Ashgate 2004 מהזמי עמותת 'במקום – מתכננים למען זכויות תכנון'.

נתן עתר

עורכת-דין, פמיניסטית מזרחית, ממקימות תא הסטודנטים 'צח – צדק חברתי' באוניברסיטה העברית, הקשת הדמוקרטיבית המזרחית וארגון הנשים המזרחית 'אחותי'. פעילת זכויות אדם משנת 1994 למען

זכויות נשים, זכויות פלסטינים וזכויות חברתיות. כיום עובדת כעורך-דין בארגון 'שומרי משפט' – רבענים למען זכויות האדם' וכיועצת משפטית לפרויקט הדין הבינלאומי ההומניטרי בארגון דיאקוניה.

יעל פדן

אדרכילית, בוגרת המחלקה לארכיטקטורה בazel ובעל תואר שני בהיסטוריה ותיאוריה של ארכיטקטורה ביוניברסיטה קולג', לונדון. ממקימי עמותת 'במקום' – מתכננים למען זכויות תכנון'.

דני רבינוביץ'

מורצה בכיר בחוג לסתוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב וכותב קבוע בעמוד הדעות *ב הארץ*. דוקטורט מאוניברסיטת קיימברידג' (1990). מתחמה בשאלות תרבות וחברה, העובדים בישראל, סביבה וחברה, אתנוגרפיה ושיטות מחקר איקווניות במדעי החברה. בין ספריו: *Overlooking Nazareth: The Ethnography of Exclusion in a Mixed Town in Galilee* (Cambridge University Press, 1997); *אנתרופולוגיה והפלסטינים* (המרכז לחקר החברה הערבית בישראל, 1998); הדור הזקוף (כתר 2002).

נהלה שקר

יליד יפו, סיים את לימודי היסודיים והתיכוניים בבית-הספר הצלבני ביפו, ואת לימודי האקדמיים בהנדסה אזרחית בפוליטכניקו של מילאנו. ממייסדי האגודה הערבית למען ערבי יפו (אל-ראביטה) ופועל למען שיפור מצבה ומעמדה של הקהילה הערבית ביפו.

יובל תמרי

בוגר תואר ראשון בהיסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטת תל-אביב, משלים תואר שני בתכנון עירוני בטכניון. עבדת המאסטר שלו עוסקת בהפרדה פיזית בין שכונות ערביות ויהודים ברמלה. פועל בעמותת 'סיכוי', המקדמת שוויון אזרחי בין ערבים ויהודים, ובפרויקט שיתוף פעולה בין רשויות מקומיות באזורי ואדי ערבה. מנהה מפגשי קבוצות בكونפליקט בבית-הספר לשולם בנוה שלום.